

DUAS ASSOCIACIONS

CATALANISTAS.

o hi ha idea, per grandiosa que sia, que pugui imposarse sense la constancia de una individualitat influyente ó sense 'l concurs de personas aptas pera infundirli vida y donarli prosperitat.

En lo cas primer, decadenta ó morta la personalitat qu' inicia y propaga la idea, aquesta pot decaure y fins arribar á perexer; en lo segon cas, la desaparició de un ó de varis no es síntoma de desaparició ó ruina de la idea.

Lo catalanisme, si bé deu molt y molt á certas y determinadas individualitats, com jamay ha viscut exclusivament d' ellas, ja que á llur entorn s' han aplegadas ó s' aplegan families més ó menos numerosas de gent resolta, no ha finit ni acabar pot fácil ó promptament.

L' insigne Aribau no morí sense haver ocasionat, ja de son vivent, un' activa y poderosa tendencia. Cada estrofa de sa «Oda á la Pátria» y fins cada vers de las superbas estrofas eran tant com vibracions de la sagrada lira de l'

anyoransa, pressagis de nova Era, anunciació de immediatas y ben radicals trasformacions, en lo modo de veure y de sentir dels literats catalans.

Després de n' Aribau nostra renaxensa ha tingut la desgracia de perdre valiosos sostenedors, decidits y fermes partidaris, mes per ço no ha perillat sa existencia, per ço s'es mantinguda cada jorn més robusta fins arribar al grau d' esplendor qu' avuy dia es manifest á tot-hom.

Es que una causa tan eminentment *nacional* com la nostra (digan lo que vulgan espirits cavilosos ó espantadissos), una causa que te sas fondas arrels en la naturalesa humana, psicológica y socialment considerada, no dependeix de una ni de duas personalitats per magnas qu' ellas sian. Es que 'l catalanisme es un dret tant com un fet, y un deber tant com una necessitat.

¿Qué pot perjudicar-lo, donchs? ¿Qué podria ocasionarli perill de mort?—Sols duas cosas: la incuria y l' exclusivisme.

La incuria, la dexadesa, l' abandono acaban ab tot. Axó es de sentit comú y pretendre demostrarho sería ofendre 'l del lector menos ilustrat.

Respecte al exclusivisme, si bè tots convenim en qu' es insensat y perillós, poch son los que 's donan compte de cóm se practica, de cóm fermenta y arrela y de cóm deu impedir-se sa crexensa. «Es un gram que fa de mal matar,» pensan molts que podrian ben emplear sas mans en netejarne 'l camp, valdament fós d' algun petit tros; y bè es pitjor que altres, lamentant que 's crié, en compte de procurar destruhirlo, no fan més que regarlo á grat-cient ó sense pensarsho, ocasionant sa conducta que crexi ab amenassadora ufanía.

A evitar la crexensa de semblants danys y á dexondir las que podem anomenar, valentnos d' una frase económica, forsas vivas de l' activitat catalanista, van encami-das y ben dirigidas duas associacions de distint origen y caràcter, mes de fins igualment profitosos, que, en lo curt

temps que contan de vida, han adquirit ja celebrable desenvolupament.

LA RENAIXENSA s'ha complagut diverses vegades en citarlas y en cridar l'atenció envers las aludidas associacions, y nosaltres encara qu'á una y altra degám atencions inmerescudas, no podem deixar de retráurelas novament pera demostrar que llur existencia y prosperitat es ferma garantia no sóls contra 'ls dos mals que podrian malaguanyar lo catalanisme si que d'estímul y noble emulació pera las dos virtuts oposadas als citats perills: la laboriositat y la neutralitat ben entesas y realisadas.

Una d'ellas es la «Associació catalanista d'escursions científicas» y l'altra coneguda ab lo títul de «La Protecció Literaria:» totas duas eminentment prácticas y regidas per una curta série d'estatuts que, donant gran llibertat d'acció als qui mereixen la confiança de la societat, estalvían enujosos procediments y dilacions sempre perjudicials en la consecució de qualsevol objecte.

«Investigar tot quant meresca la preferent atenció baix los conceptes científich, literari y artístich en nostra benvolguda terra:» tal es lo propósit de la primera de las mentadas agrupacions. «Practicar sortidas instructivas recreativas dirigintse als punts que, á proposta de la Directiva, aprobi la majoría absoluta de socis.» tal es lo medi no únich pero sí principal de obtenir los resultats que l'Associació 's proposa.

No s'anuncia, donchs, ab ridícula pompa y delatant aspiracions renyidas ab la modestia (virtut que, no extremantse, es la més escayenta á una societat jove y de joves composta en sa majoría); no 's manifesta la tendencia á conseguir totduna un gran y trascendental progrés que immortalisi per sí sol als fundadors de l'Associació y contribuexi á la immortalitat dels restants socis: se tracta bonament d'arreplegar materials espargits, de inventariarlos ab lo possible orde y de conservarlos pera goig de la Societat y enhorabona dels que conservan algun afecte á la materna Pàtria. Sian molts é importants ó sian escas-

sos y modestos aquells elements, l' afició que 'ls ha reunits es estimable y no menos amable la conservació y alabansa d' ells. Molts y magnífichs sian, y no faltará qui generalisi llur conexement; y si no son una cosa y l' altre, si tot just tenen alguna qualitat que 'ls caracterisi, ¿farán, per ventura, cap nosa als indiferents ó als partidaris de lo materialment positiu, ó merexerán, acás, censura dels homes doctes? No: en tot cas l' Associació, mentres evite lo que 'n podriam dir lirisme històrich artístich, es á dir entussiasmes puerils y deballestats, complirá una misió digne d' aplaudiment y que pogué ensajar tan sols la societat «La Jove Catalunya» prematurament disolta.

La existencia y progressos de la Societat á que fem referencia demostran que, además de perseguirse de mort la incuria y l' exclusivisme, se pren com ha de pèndres la misió del renaxement catalanista; es á dir no com un medi d' entreteniment banal, no com á bona conjuntura pera cantar angustias que no 's sufrexen, desenganys qu' están á milers d' horas lluny en lo camí,—si es que venen—y amors quals expansions despedexen un encens de monotonía que fa adormir als pochos versos; demostra, altrement, que la revivalla de la literatura y de las arts catalanas no consisteix en fressejar molt, en *moure xivarri* á tota costa, valdament la vergonya 'n quedi ressentida per molt temps y 'l sentit comú per més temps encara; demostra y prova que, sense pecar de sever é intransigents, deu considerarse cosa séria la necessitat de dedicarse á estudis y á investigacions constants sobre 'l passat y 'l present de nostras encontradas.

Avuy humil y caminant ab la deguda circunspecció á fi de nó errar la camí ó ensopegar en son trascurs, ¿qui no veu ó qui dexa de compendre que, temps á venir, pot ésser admirable lo contingent que posi de manifest, en tots los rams de la noble curiositat, l' Associació Catalanista d' excursions científicas?»

Y encara que, per desgracia, no pogués congratularse may d' haver format museo, coleccions y biblioteca qu'

acreditessen los esforços empleats ab entesa direcció; encara que las circunstancias li fossen tan contrarias que la constrenyissen tostemps á un círcul d' acció ben limitat ¿qui podria negarli la gloria d' haver procurat infundir saludable estímulo aclarint tal volta l' esment ó la concun-
cia que tot home cabal desitja tenir de sas més naturals y aprofitables disposicions? ¿Qui podria regatejarli 'l mérit d' haverse interessat en la bona tendencia del catalanisme fent per manera qu' estiga tan apartat dels somniadors per sistema com dels positivistas per vici ó necessitat? ¿Qui finalment, l' acusaría per haver treballat en la obra d' un hermós companyerisme?

Nosaltres, donchs, en nom de la redacció de LA RENAISSANCE invitém á la Associació d'excursions á que no dup-
ti ni temi; á que continúe, ab l' entussiasme d' avuy, perseverant en sa empresa; á que conceptúi signe de vitalitat y progrés no sols l' augment de socis que 'ns consta va conseguint, si que també la perfecta acullida ab que 's veu corresposta dintre y fora de Catalunya, y á la qual s' uneix avuy la nostra Revista.

L' altre Associació al comens nomenada, vé axís mateix á produhir un singular benefici á la producció literaria (prenent esta qualificació en sa major latitut) á la difusió del catalanisme. Apoyantse sos fundadors en la condició de que es convenient y fins necessari animar als escriptors de tota mena y garantir, ja que no un lucro digne, indemnissació de gastos ó dispendis aventurats, la «Protecció literaria» promou la factura y publicació d' obras catalanas, y á totes las que rehunexen alguna condició estimable acull ab vera satisfacció. Innegable es, per tant, que vé á oposarse ab son criteri y ab sa práctica, á la dexadesa y al exclusivisme: á la primera, oferint y cumplint relligiosament sas ofertas; al segon, prescindint de tota mira especial respecte á la indole de las obras y més encara de tota odiosa consideració personal.

En una societat bibliográfica que 's feya necessaria y tan ben pensada y oportuna com ho demostran los fruyts

que respecte á adquisició de llibres (1) y augment d' associats presenta ja avuy en dia.

Tota vegada que sóls la literatura dramática pot atraure ab l' esperansa de uns drets de representació que per cert no compensan lo treball, ni premian degudament l' éxit, ni están en relació ab l' albur que afronta 'l qui al teatro 's dedica (2) (reclamant, en conseqüencia una reforma qu' equipari 'ls autors dramátichs catalans als d' altres països,) la institució que 'ns ocupa fa possible tota mena de composicions literarias, evitant, en la esfera á que alcanza, la mort en flor de bellas aptituts.

Varias son, en efecte las publicacions donadas á llum que, sense l' aussili de la «Protecció» encara 's trobarian tal volta, inéditas, y moltas serán sens dupte, las obras que s' entregarán á l' estampa gracias á la confiansa de assegurar la venta d' un número alsat de exemplars qual expendició, encara que á preu relativament módich, es tan convenient als autors com beneficiosa als associats.

Los suscriptors de LA RENAIXENSA conexen l' articulat per que 's regeix la Societat que 'ns ocupa, y saben quanta y quan definitiva importancia pot alcansar si 'l moviment literari correspon al movils qu' á la institució animan, ja en cantitat y ja en qualitat d' obras catalanas que s publiquen.

En l' esperansa de que axís succehirá, en la gratíssima confiansa de que no serán estérils los bons propósitos ni las ventatjas ofertas per la «Protecció literaria,» posarém punt final al present article manifestant lo vehement desitx de que, ab l' altra Associació avans recordada, continúe allunyant pera la patrióticá causa del catalanisme la vergonya consegüent á la fatal incuria y al exclusivisme insensat.

J. RIERA Y BERTRAN.

(1) Crech que ningú'm farà 'l poch favor de suposar que, al referirme als bons llibres distribuïts per la Junta Directiva no prescindexo d' una obreta meva repartida com altras de reconegut mérit.

(2) Parlém en tésis general; puix las pocas excepcions son notorias y no cal senyalarlas.

LO LLADRE CASULÁ

Á MON AMICH ARTUR GALLARD

i per etzar anéu alguna vegada de Mora d' Ebro á Tortosa, deixéu dresseras que seguint lo peu d' enlayrats rocams vos hi portarian: lo riu es un camí més planer y, més curt y son, en sas marges, massa bonichs los paisatges pera que 'ls estiméu menys que las perillosas relliscadas que trobariau per terra.

S' hi anéu, donchs, seguint l' aygua, re hi fá que la paciència os corsequi un ó dos dias esperant que baixi 'l llaut del patró Batista: res hi fá: que no ha de recarvos lo temps; y sempre tindréu un recort del vostre viatge.

Lo patró Batista es l' ordinari més entés que va y vé de Mora á Tortosa. Fa trent' anys que ni un dia tan sols ha deixat lo viure al riu, y á no esser per los set fills que li doná 'l cel, bé podriau creure que ni cap nit tampoch s' ha separat dels seus rems y 'l séu timó. Ell bé té un llit y una calaixera á Mora, empero dorm y tanca 'l séu noviatje en lo llaut.

Tots los pobles de la riva esperan que passi pera ferli 'ls séus encárrechs, y no manca quí, per més necessitat

qu' estiga de lo que desitja encomenar, si no es á n' el patró Batista no hi há perill qu' á cap altre ho donga.

Mes lo que plahenter fa 'l viatge en son llaut, es la xeramenta variada qu' os dona 'l patró. A mida que las curvas que 'l riu forma vos deixan veurer cosas, ell va explicantvos punt per punt lo qu' oviréu, per més que ni se li pregunti tan sols. Sab todas las riuadas qu' hi han hagudas, fins hont han arriuat: recorda, com si ho veyés, lo lloch hont alguns companys séus han trovat lo fí del viatge: tots los fets memorables qu' han succehit als pobles per devant dels quals passéu; en un mot, es la crónica viva d' aquell tros.

Mes lo patró té una flaqueza, creu en bruixas; pero d' una manera tan lamentable, qu' ho encomana á tots quants lo rodejan. De manera, que l' home que no tem una riuada per més perillosa que sia; l' home que ab sanch, més que freda, fermat lo llaut en lo rocám, espera en dias de tempesta que 'l perill cerqui á algú dels séus semblants pera donarli sa generosa ajuda, tremola si en las foscas nits d' hivern veu una llumaneta que camina per la platja, y s' esgarrifa si al passar per algun dels llochs hont lo trist recort d' una desgracia. li fa murmurá una oració, sent xisclar l' óliba.

Un cop que jo volía saber de que li venia aquesta preocupació que tan mal li feya, vaig atrevirme á preguntarli, y 'l bon home com si li sapigués greu ma curiositat, me respongué tot evadint la resposta:—*Algun dia li contaré tot.* Aquet dia no 's feu esperar molt, puig conveníntme passar á Xerta 'l vaig fé' avisar pera que á las deu de la nit, hora bastant fresca ja qu' á l' estiu s' anyoran tan poch los generosos petons del sol, m' esperés en lo Molí de Benisanet. Arribada que fou l' hora, vingué á ma casa á avisarme que 'l llaut ja m' esperava, un mosset del patró.

Agafant ma escopeta, ja qu' á Xerta deviam armarnos alguns companys pera anar á la cassa del salvatge, que per aquellas terras es com si diguessem á la cassa d' un reven-

tament per no axecárnosen may més, y agafant lo camí que, borejat de moreras, porta de Benissanet al Ebro ben tost vaig trobarme en lo llaut.

Aquest lo tripulavan, á més del patró, dos fills séus, un sirgador y 'l mosset. Al arribarhi y á una senyal del primer, los remes s' amaniren, se deslligá la corda que fermava 'l llaut á un tamarit, y lliscá aquell ab magestuosa calma riu avall, mentres trencava 'l silenci de la nit lo soroll de l' aygua, al esser tallada pe 'ls remes ó 'l cloqueig dels corps que 's disputavan una rossa qu' en la platja jeya.

No tardarem pas molt en trovar una corrent prou pronunciada pera que la gent de bordo pogués desá 'ls remes y seguir llarga estona enduts pe 'l riu avall, qual ocasió, aprofitada, serví pera que 'ls uns treguessin la petaca, y altres amanissin lo volantí per fer caurer algun llubarrot al sé' á l' assut.

Com lo silenci ja 's prolongava massa y jo frisava pera sentir parlar al patró, vaig dirli tot curios:

—Y bé, Batista, vos que m' heu contadas tantas cosas á qual més maravellosas, y més interessants, ¿voldriau dir-me per qué os fan tanta pór las bruixas?

—¡Jesus, María, Joseph! esclamaren per ell tots los altres companys, mentres un d' ells feya la senyal de la creu.

No deixá de cridar-me l' atenció l' efecte qu' á tots havia produhit ma pregunta.

Vaig ferme esplicá 'l perquè d' aytal aprensió, y mirant-me tots meravellats per ma incredulitat, y esgarrifantse á cada brometa que 'ls feya de los follets, comensaren á esplicarme tot lo que sabian per referencia, ó per propia culpa, acabant per ferme coneixer á la fí, que tota aquella gent estava, com se diu, deixada per complert de la má de Dèu.

¡Vaig sentirne allí de cosas!... Entre 'ls cassos que 's referiren no hi mancá alló tant sabut d' endimoniar una criatura, que ja era un *dimoni* per sa mare, y tréureli 'ls

mals esperits del peus: lo trovar en lo replá de l' escala d' una minyona que no tenia cor per estimar, un idem de gat tot farsit d' agullas, y saber d' ella que l' endemá 's tornava boja seguint á cert vehí que 's valia de malas arts; l' oblit d' un terrible amor ab certa beguda feta d' herbas arrencadas al punt de la mitja nit: l' anunci d' una mort somiant una completa caiguda de caixals, per fí, totas las preocupacions més vulgars fóren motiu de conversa durant llarga estona.

Allí, 'l que més y 'l que menos ja sabia son pervindre per medi de las cartas, si un aucell no li havia tret d' una urna; y de remeys estranys pera curar malalties que may he sentit nomenar, si varen donarsen! Alló pera mí era trovarme per complert dintre unas relacions tan sumamente novas y oposadas á las que sempre he conservat, que no podia esplicarme lo que sentia.

Anavam seguint aixís una conversa que donava tanta varietat y distracció, quan lo patró, descuydat, cosa que may solia, no esmentá que 'l llaut se trobava demunt d' un pedré. De cop, lleugera garbinada agafa de plé lo barco per la popa, 'ns fá donar un retruch á la pedra y á mí perdre 'l lloch.

—Barras, cridá ab tó imperiós lo patró, barras, á la popa! ¿Qué fá aquest avestrussás? digué diriginse al fill petit, que ni durant tot lo camí 'ns havia fet coneixe sa veu, ja que desde que deixaren los remes las bacainas no 'l deixaren á n' ell:—Barras, barras! tornava 'l patró. L' Angel, l' Antoni y 'l mosset qu' havian compres tot lo perill, procuravan surtirne y apretant las barras contra 'l pedré, ben aviat lo llaut torná á seguir 'l curs, y com lo lloch que passavam tenia poch fons los remes tallaren l' aigua un altre cop.

—M' estranya que tinga tanta son vostre fill, vaig observar al patró; aquesta tarde quan he estat á Mora també dormia, y segons m' ha dit lo gran, lo dematí l' havia passat aixis mateix. Digueu: ¿no es pas *sonámbul*? vaig dir jo mitx rient.

—Oh, y 'l que dormirá, respongué lo patró, tot planyentse: may lo veurá qu' enrahoni, sempre dorm ó menja: quan hem de sirgar, ó be 's lo darrer d' agafar la corda ó 's queda per amollarla, y no pocas voltas rema ab los ulls cluchs.

Lo minyó de que 's tractava al oure tals carrechs per part de son pare mormolá tot baixet paraulas que no vaig entendre, mes que feren esclatar en fortas riallas á son germá y á l'Angel.

—Veu, digué aquest, dirigintse á mí: veu aquí 'n té un altre: la bruixa li va dir que fos sempre *dormilega* y gandul, perque 'l dia que s' espavilés li esdevindrian grans mals y ell no s' ho ha tingut de fé explicar duas vegadas: sempre jéu.

—Ja va, vaig dir entre mí, aquesta gent está embruixada.

Seguirem aixis per llarch tret y ja féya duas horas qu' haviam sortit de la vila: veyam enrera entre las sombras de la nit, l' altiu castell de Mirabet, aixecantse magestuós sobre 'l arcam que fa sos fonents, y poch á poch arribarem al terme de Benifallet. A mida que 'ns hi acostavam, lo patró anava entristintse, se feya menos enrahonador y de tan en tan dava miradas á la platja, deixant escapar sospirs d' impaciencia com si frisés pera allunyarse d' aquell lloch.

—Ja 'ns acostem á Benifallet, eh patró? vaig preguntarli.

Sí, 'm respongué mitx distret, alsat de peus al timó y ab lo coll estirat, dirigint la vista al poble qu' ab tot y la fosquetat de la nit somiava á la marge esquerra del riu.— Remeu, noys, remeu, feya, y no pareu fins á l' érmita de Tivenys.

—Per qué tanta pressa, patró?

—Per qué? S' apresurá á dirme, y mudant lo tó: per qué?...

Y aquí sens dupte 's recordaria de la promesa que 'm tenia feta, y com devia veure una ocasió que ni triada

pera satisferme, 'm digué baixant cada vegada més la veu:

—Perque 'l dia de avuy ve á recordarme cada anyada, qu' ab tot y mas suadas de trenta anys, que ab tot y l' escanyarme per fer guardiola, veig ma vellesa y vuyt lo recó de quatre quartos...

Aixó m' omplí de misteri, confesso que no vaig entendre, si bé aixó ja no 'm venia de nou desde qu' anava ab aquella bona gent.

—Vosté m' ha preguntat, seguí 'l patró, perque creya en bruixas y jo li he promés que li contaria, perque també vuy qu' hi cregui vosté: ara es la bona ocasió, vaig á ferho y entengui que cap home al mon ha entrat al meu pit com ara va á entrarhi vosté...

La mena de comensá 'l cas ja 'm picava l' interés: aixis es que apoyant los colses als genolls y las galdas als punys, vaig adoptar la posició mes propia pera que 'l patró 's convencés de que no anava á predicá 'n desert.

—Fa dos anys, continuá, que mon fill petit, aquest que vosté veu adormit sempre, vaig haver esment de que tractava la filla gran de la bruixa de Mora: cosas de jovenalla: com que 'l nom d' aquesta dona es massa conegut per prou dolent, vaig creure que no era del cas que vingués á barrejar-se ab lo meu, que fins avuy, gracias á Deu, puch deixar-lo net de tot á n' els meus fills, aixis es que vaig oposarmhi de tal mena, que al fi vaig conseguir que 'l noy ni tan sols veyés á la que ja 'n deya sa *promesa*... Més veli aquí qu' una nit, en que jo m' estava confiat dormint com de costum en lo llaut, se m' aparegué un home alt, alt, molt alt, tot vestit de blanch, ab uns ulls més relluhents que 'ls d' un llop, y tot posantme una manassa de ferro sobre las espatllas me digué *tu no vols casar de grat ton fill ab la Joana, donchs be: ho farás per forza quin al xich despres que li manqui l' alegria, perdi la salut*... Vaig despertar-me; un suhor fret y un tremolor no 'm deixaren per llarch temps: la fantasma s' anava fonent, fonent, se li apagaren los ulls, y 'l drap blanch qu' avans lo tapava aná desfentse, y tot estenentse mes y més, y perdent sa

blancura, desseguida va confondres entre las sombras de la nit: faig que mos ulls s'acostumin á la claror y mentres sento un brugit aprop, vaig per estendre las mans y trobo el meu pobre noy, que dormint al costat meu se revolcava pres d'una calor inaguantable: cert que llavoras tornant en mí veyia palpablement que tot era un somni; á no ser aixis, li confesso que hauria pres á mon fill per lo fantasma ¿ho creurá? encare portava lo llensol embolicat... Mes, no, pobre xicot: era un bon minyó!

Passaren dias y ja ni m'amohinava pel sommi aquell, quant esmento una vegada que 'l noy anava perdent el color; que l'alegría ja no l'acompanyava com sempre; que de xarreïrot qu'era avans se tornava tot callat, y que molt sovint, molt sovint y ab tot misteri, com si li haguessin dat una mala cosa anava á casa la bruixa. No hi havia cap dupte: lo noy estava endemoniat.

Molt temps d'aixó, una altre nit, vaig tenir un somni també tan estrany que jamay s'esborrará de mon pensament. Pareixia que 'm trobés en lo mateix lloch d'are; y al dir aixó lo patró obrí uns ulls sens mida, y acostant-se més á mí doná una llambregada, tot espaordit á las rivas de Benifallet. Era si fa no fa, esta mateixa hora, continuá, tocava la mitja nit en lo poble y jo anava á cullir las atmetllas, perque ha de saber que jo tinch una pobresa en aquest terme: hi ha somnis que semblan veritat: tot lo qu'are veig ho tenia tan present tot somniant! Com li dich, jo anava á cullir l'atmetlla y ¿quina no fou ma sorpresa quan se m'aparegué lo mateix fantasma de l'altre vegada que dihentme: *vina y calla*, anava fentlas caure y cullintlas després. *Cad' any veurás lo mateix afegí ¡ay de tú si algú 'n sap res!* Vaig despertarme espantat, y 'm semblá també, com en lo primer somni, veure encara lo fantasma com desapareixia pel fons del llaut, y també com llavoras, ¿cosa estranya! vaig trobar lo noy dormit ab lo llensol que l'embolicava...

—Y bé, vaig interrompre, sorprés per tal relació y desitjant trobarme al desenllás, també fou cert est somni?

—Si ho fou! Massa per ma desgracia, me respongué: dos dias no havian passat encare que vaig anar ab mon llaut á aplegar l' atmetlla, sempre ab la memoria que tan torment me donava del somni aquell: ma sorpresa fou tan gran al entrar en lo tros, los arbres estavan enterament desconeguts... vaig callar, y res mes va saberne ni 'n sabrá may ma familia: los hi tinch prohibit que m' en parlin y tots se creuhen qu' es perque ho tinch empenyat...

No pará aquí 'l tot: desde aquellas fatals nits, lo noy me serveix menos cada dia y ja fa dos anys que 'l fantasma cull las atmetllas per compte propi...

Callá 'l patró, y fiu bé, perque vos dich ab tota franquesa que ja no sabia per quins mars navegava d' un cas tan inverosímil pero tenint un testimoni de tant preu que 'n donava rahó.

—Veu: are com are, seguí despres d' una prolongada pausa, vé que la cullita d' enguany se presenta bona, grat sia á Deu en mos atmetllers: las brancas s' esqueixan al pes de son fruyt, tot fa goig... pero ahi 'm digueren que 'ls arbres s' anavan pelant!...

Lo patró 's deixá caure asentat ab la ma al timó y tot quedá en silenci que tan sols interrompia l' oreig de mitja nit al passar per las escletxas de las arbredas vehinas. En aquell precís moment lo rellotge de Benifallet tocá dotze horas y com si ellas fossin la senyal pera donar vida á la gent de bordo qu' ab tanta indiferencia seguia lo camí, lo patró s' alsá espavordit, y mentres ab la ma dreta aguantava la corda del timó ab l' altre m' agafava estretament lo bras.

—Lo fantasma, lo fantasma! cridá, las dotze, la mateixa hora de cad' any!...

Tots los del llaut, menos lo fill petit, deixaren los remos y de peus als banchs fixaren sa vista á Benifallet. Jo 'ls vaig imitar y á la claró de las estrellas m' semblá veure com tres figuras blancas que rodejavan los atmetllers.

—Aquestos son los fantasmas? vaig preguntar mitg sorprendre de lo que veyá y perdentme en un mar de duptes y de misteris.

—Aquets, si senyor, respongué 'l patró tot posantse 'l dit als llavis, com volguentme imposar silenci, mentres deya á n' els altres, *remeu, noys, remeu*, allunyemnos d' aquest lloch.

L'Angel tremolava com la fulla al arbre y sovint besava 'ls escapularis de la Verge de la Font Santa, que penjats al coll portava.

Los minyons anavan llestos á agafar altre vegada 'ls rems, quan á mí se m' ocorregué, que si bé era natural que las bruixas ó'ls fantasmas surtissen al punt de la mitja nit; y qu' atmetessin com á moda corrent l' us dels llansols blanchs pe 'l seu ofici, no podia empassarme l' objecte que portavan al arreplegar las atmetllas: aixis es que revestintme d' un valor que may havia conegut, pero que vaig creure necessari pera evitar un trastorn al pobre vell, vaig dir decididament:

—Noys, deixeu 'ls rems, amarreu lo llaut y qui vol seguir que 'm segueixi.

—Com, qué vol fer? preguntá meravellat lo patró. Per Deu no 's perdi: ja n' hi ha prou ab mí, alabat sia Deu.

—Quí vol seguirme? vaig tornar á preguntar.

—Si porta la escopeta jo, respongué el mosset qu' havia escoltat nostra conversa.

—Qué si la porto?... Anem, teniu alguna eyna patró.

—Per Deu pensi lo que va á fer, esclamá aquest esmerantse á rentarse las mans de lo que podria sucsehir, miri qu' ab las cosas del altre mon ningú hi pot res...

Atracarem 'l llaut y saltarem en terra lo mosset y jo.

Si dech parlar ab franquesa, jo no las tenia totas ab mí, y encara qu' á tot alló jo no sabia veurehi més qu' un enredo, ab tot la conversa del patró no 'm deixá massa tranquil, y per lo que pogués esser no pensava allunyarme massa dels meus companys.

Quan ens veyeren tant resolts, lo patró digué á n' els altres: *seguiu!* A tal proposició l' un ronsejava y l' altre 's feya de pencas, pero per *si ets un cobart*, y *si ja no ets home sino 'ls seguim* l' un per l' altre s' animaren y

provehits de qualsevol cosa que 'ls pogués servir per la defensa ben aviat los tinguerem al nostre costat.

Animat un xich mes devant de la resolució d' aquells xicots, vaig atrevirme á dar algun pas mes, fins á situarme á certa distancia dels atmetllers desd' hont podiam oure per complet lo que 'ls fantasmas deyan de la cullita.

Lo patró escoltava sens respirar, y ab lo dit als llavis com de costum imposava silenci á n' els demés, pero per més que no *anavam sols*, ell may me deixava sino perque contés ab mon valor, al menys pels efectes qu' ell creya segurs de ma escopeta.

No tardarem pas molt en fernos carrech de las cosas casolanas dels culliters y en convensens de que las atmetllas tenian lo séu gust per aquells paladars. De sopte 'l patró m' agafá pel bras, mentres deixava aná una rialla de satisfacció.

—Jo conech aquestas veus.. me deya; sí, jo las conech... aixó no son bruixas...

—Voleu dir patró?

—Aixó no son bruixas, tornava sens escoltarme y essent pres d' un tremolor que 'm feu temer per la seva salut.

—Patró, patró, vaig observarli, no 'us ho prengueu aixis, deixeu fer, deixeu fer...

—Aixó no son bruixas, seguia altre cop sens poguersho acabar, aixó no son bruixas, aixó son... lladres! cridá ab forta veu: lladres, més que lladres!...

—Lladres? vaig dir jo, donchs foch á n'ells, y vaig disparar ma escopeta ja gratscient al aire.

Al sentir lo tiro lo patró y 'ls minyons investiren cap als atmetllers: los fantasmas que no eran més sorts qu'ells se menjaren la partida y desaparegueren com un llamp, mentras lo llansol que 'ls cubria volejantlos, me 'ls presentava com si fossen moros, en la festa popular d' un cós, pero si per cas uns moros sense compassió, perque deixaren á terra á 'n el company que, més atrevit, enfilat á l'

última branca havia fet tocá son clatell á la terra al avis donat pel xiulet de la bala.

Al veure'n un de caigut tots correguerem al lloch del robo: lo fantasma, veyentse mort, ja s' hi ensejava, perque estava més inmóvil qu' una roca; pero lo patró ab sa má de ferro agafantlo per un bras, li feu guardar una posició propia dels que viuhem.

Lo mosset, l' Antoni y l' Angel per més que veyan lo que passava no s' atrevian á massa ja que encar los durava 'l dupte: lo patró, sobre tot, no se 'n podia dar compte; tenia encara agafat lo bras del pobre caigut y se 'l mirava atentament, tot movent lo cap, com volguent dir:—*¡Quí ho havia de dir!...*

La cara del presoner era més blanca que 'l llensol que 'l mitj cubria, y fent servir los genolls de peus, s' arrastrá fins als meus demanantme perdó ab una veu tota desfallida.

—*¡Qué 't perdoni! digué 'l patró per mí; ¡que 't perdoni!...* y, després d' un moment de pausa, ab tó resolt, continuá: sí, ja t' he perdonat... Tu no m' has fet res, tu ets un pobre miserable qu' afamat com vas, mossegas allí hont pots: sí, ja t' he perdonat... ja t' he perdonat... y seguia mirantse'l encare ab lo dupte qu' ho veyia tot.

—Bé, vaig dir jo mogut á compassió, per lo que 'm semblava veure en lo que deya 'l patró; ja 't perdonarém, pero avans cal que 'ns diguis ¿qué 'n fan los fantasmas de las atmetllas?

—Tot ho esplicaré, respongué més mort que viu, y veyent en sa confessió obert lo cel de sa llibertat.

En tant lo mosset anava recullint tot lo que 'ls fantasmas havian deixat en sa fugida, y quan fou á estirá 'ls llensols qu' encara embolicavan á nostre presoner, esmentá qu' unas lletras posadas á un dels seus panys eran molt parescudas á las que 'l patró tenia en tota la seva roba; al véureho aquest, llensá un crit de ràbia agafant lo tros que contenia 'l séu nom.

—¿Fins aixó? esclamá dirigintse á n' el pobre agenollat

que ni 'l permís d' aixecarse volia, pera mantenirnos en constant compassió; ¿fins aixó? Mes... ¿cóm pot ésser?... ¿Cóm pot ésser?...

—Tot vos ho contaré, respongué 'l pres; tos vos ho contaré, si voléu escoltarme.

Ningú respongué, tot s' anava presentant més difús per tots, y sols lo patró, que podia tenir lo fil de tan enredo, no gosava agafarlo pe 'l cap.

Lo pres aprofitá aquest moment de silenci y comensá aixís sa relació:

—Fa tres anys jo era un home de bé; l' haverme'n vos tingut set á casa vostra 'n son los millors informes: jo no us enganyaré. Un dia, no sé cóm, me faltá la confiança á casa vostra perque avans vos havia faltat una dobla de quatre que teniau desada en cert lloch que sols coneixiam, á lo que creyam, vos y jo, y sens volguer atendre averiguacions ni cosas, que poguessin presentarme com á innocent, me diguéreu sens compassió:—*Búscat amo.*— Vos prou dissimuláreu l' objecte de tal determini, mes per ningú fou un secret que jo era un lladre, y en vá fou que jo anés de porta en porta buscant feyna: no hi havia més remey, si jo volia menjar y estalviar un trastorn á la pobre velleta de ma mare, que sempre m' havia ensenyat á respectar lo que fos d' altre, devia pendre un determini y allunyarme de Mora; pero ¿ahont anar? Jo tampoch podia avenirme á que s' estengués aquesta taca que 'm tiravan demunt, y mentres perdia 'l temps cavilant, com lo méu guany may m' havia permés ferme un reconet per certas necessitats, no vaig tenir més remey, per rábia á vos y á tots los qui tan mal me volian, que viure del que trobés.

Un dia que 'l fill de la bruixa sapigué 'l méu modo de viurer, *vina*, 'm digué; me feu proposicions que la necessitat acceptá.

Una vegada, com vos sabéu, vinguéreu á casa la mestressa y la barallareu perque 'l vostre fill tractava la seva noya gran, més aixís que fóreu fora comparegué 'l de casa

vostra y gracias á las cosas que li digué y li feu la bruixa, prometé 'l vostre fill casarse ab la noya, costés lo que costés, y d' acort ab tots fervos pagá 'l dot que li pertocava y que de grat may li donariau.

Ell es lo qui se vos aparegué aquellas duas nits vestit de fantasma, fentvos á saber que may més lo veuriau alegre y que no volguessiu pas saber qui aplegava la cullita de l' atmetlla.

Sempre venia á casa y may entrava sol; quan no l'acompanyava un llensol l'embrassavan unas estoballas, ¡si vegessiü quín armari s' havian arreglat! Duas anyadas fa qu' ab lo fill de la mestressa y 'l Cigalé venim á fer la cullita y Déu sab fins quan hauria durat á no passar lo vostre llaut aquesta nit.

Aquí acabá 'l mosso, y per la franquesa ab que s' havia explicat, vaig ferlo alsar.

Lo patró restá llarch temps pensatiu, volguent lligar caps ab tantas cosas novas com sentia: per últim trencá 'l silenci:

—¡Dèu de Dèu! esclamá com parlant ab sí mateix, ja m' ho semblava qu' ell era l' fantasma dels somnis: vet aquí la tristesa y 'l gandulejar...

—Jo, pare, interrompí l' Antoni, crech que 'l xich está embuixat y que tot lo que fá es per art del dimoni que li ha donat aquella mala dona.

—No ho creguis, Antoni, vaig dirli: los dimonis no roban llensols ni atmetllas: ¿véus? aquí tens una bruixa, res més la separa de tu que la seva dolentería.

Lo patró seguia tot preocupat, ¡era tan nou tot alló per ell! Com que 's ficava de plé á la vida íntima dels fantasmas y mals esperits que tant temia, ho veyá tot massa, massa cassolá...

—Bé, ¿qué 'n fem del pres? vaig fer tot distrayentlo.

—Endúrmenlo fins á Tortosa, 'm contestá; després lo tornaré á Mora y ab la bruixa 'ns veurém las caras.

Lo mosset, que com á més jove devia tenir més aviat un budell vuyt, nos feu adonar d' un coch, un conill

escorxat, amanit per la brasa, y una boteta que s' havian deixat los lladres.

—¿No es pas embruixat? vaig preguntarli tot rihent. Ningú 'm torná resposta.

—Donchs, patró, ¿qué 'ns menjém lo tech dels fantasmas?

Y com semblés véurehi certa vacilació, ajudat del mosset, comensárem á cullir branca secas d' alba y salzers, y prop de l' aygua, un foch ben encés nos doná un caliu que semblava 's posés d' acort ab mí pera ferme lluhir una má que tinch d' ángel pera fer conills al *ajo*.

—¿Y 'l noy, patró? vaig preguntar quan los quartos del conill comensavan á daurarse.

—Encara dorm, respongué 'l mosset. ¿Voléu que 'l desperti?

—No, feu lo patró, que dormi, qu' aquesta será la darrera vegada qu' ho fassi ab tan de gust.

L' Ángel tragué uns quants pans de la cambra y 'ns amanirem á sopar.

No bé estavam tots assentats alabant l' aroma del rostit conill, quan lo noy que dormia 's despertá, y mirantnos ab uns ulls fingidament adormits:

—¿Veyéu, digué, si son veritat los somnis? Somniava qu' anavam á sopar, me desperto, y té, ja estéu tots amanits...

Lo patró alsá la plata en la que 'l conill lluhia 'ls daurats del all y oli, y anava á tirar-la pe 'l cap del séu fill, quan jo, veyent més fácil lo sopar al riu que 'l cap del noy plé de verdanchs, vaig aturar son bras.

FRANCISCO MANEL PAU.

MEMORIA

LLEGIDA EN LA

ASSOCIACIÓ CATALANISTA

D' EXCURSIONS CIENTÍFICAS (*)

DE retorn ja de ma expedició á Ripoll y San Joan de las Abadessas, per la present tinch la honra de donar compte á l' Associació de sa digna Presidencia del resultat de mas observacions y del fruyt de mon curt viatge, no solament als punts indicats, si que també á la Garriga, hont he trobat curiositats molt dignas de nostra atenció.

Dech comensar per donar gracias á vosté per las cartas de recomendació que m' doná, tan oficials com particulars y que contribuïren moltíssim á la bona acullida que per tot se m' fèu.

Un' altra observació crech del cas consignar, y es que he tingut un cuidado preferent en fer coneixer per tot l' existencia y l' objecte de nostra Associació, fent compendrer la gran importancia que tè per nostra Pàtria 'l que tothom la favorezca pera que, ab l' ajuda de Dèu y ab la bona voluntat dels fills de la terra, de modesta que avuy es, s' arrelí y creixi poderosa per tot Catalunya. He tingut la satisfacció de veurer acceptat ab entussiasme nos-

(*) Llegida aquesta Memoria en sessió de 11 del passat Agost y haventse acordat sa publicació, hem cregut qu' enloch mellor qu' en *La Renaixença* podian complirse los desitjos de la *Associació Catalanista d' excursions científicas*, la qual aixís com lo mateix autor nos ha autorisat degudament per donarla á llum.

tre pensament per personas il·lustradas de totes condicions y carreras, que m' han felicitat y animat y s' han mostrat disposadas á ajudarnos sempre que la ocasió ho demani. Lo poble, lo bon y ver poble catalá, está per tot arreu mès aficionat á conservar nostres monuments de lo que s' podria creurer á judicar per l' estat de ruina y abandono en que jauhen molts d' ells, y que s' es atribuït injustament moltes vegadas als impulsos populars, essent las mès degut á interessos egoïstas ó á iniciativa criminal de mès altas classes.

Comensant per ordre cronològich ma relació, dech ocupar-me primer de la Garriga. L' aspecte d' aquesta població senyala bè sa antigüetat, veyentse en moltes cases finestras gòticas de primorós trevall y alguns portals de notable arquitectura. L' iglesia, encar que gran, es moderna y poch digna d' atenció; la fatxada barroca no deixa de presentar certa grandesa. Lo mès notable de la població es: la casa nomenada de 'N Casellas, hont se conservan vestigis d' antiquíssimas construccions, no ben definidas: l' ermita ó iglesia de Ntra. Sra. del camí á fora de la població, propia com l' anterior de la noble familia Rosselló, coneguda per ca'N Terrés; y l' iglesia de la Doma, plena de quadros y retaules de molt valor. Los dibuixos que vaig treure'n son los següents:

(Núm. 1.) *Pati de ca'N Casellas.* La disposició especial de las arcadas sembla probar que no s' acabá l' obra y qu' es sols un començament. La porta de la dreta conduheix á unas habitacions abovedadas ahont va á parar lo regaró que s' veu en primer terme y que engull l' aygua termal destinada als banys. Aquesta aygua neix en lo mateix pati y tè (segons me digué l' llogater) 4 ó 5 graus de temperatura mès que la dels altres establiments del poble, tots los quals la tenen que bombar. Aixó fèu sens dupte que la tradició digui qu' es aquesta la primera casa de banys, ja alsada pels romans y que en ella morí, en el moment ó poch després de banyarse la filla de Wifredo, Chixilona, monja de San Joan de Ripoll (avuy de las Aba-

déssas), qual sepulcre s' troba en la citada ermita de Nostra Senyora del Camí. En un dels quartos interiors s' hi veuen sis ó set tinas de mampostería, disposadas com cubells de fer bogada, unas al costat de las altrás, en las quals encara avuy s' hi banyan molts pagesos y altre gent de la comarca: es duptós no obstant qu' alló sigan los primitius banys com me volgué fer entendre qui m' ho ensenyá. Mès probable es que, no acabat l' edifici, se destinés l' aygua calenta á l' obtenció y purificació del oli, qual aplicació tè actualment tota aquella part mitj soterránea del edifici. De tots modós, la construcció de las bóvedas, fetas totas de pedretas y morté (ó potser ciment) y la solidesa de las columnas del pati, totas de pedra picada, indican clarament que l' obra es molt antiga y d' importancia. A fora de la casa, á la dreta de la entrada, hi ha grabat sobre la pedra un escut, qu' es probable siga lo de la familia, y representa una creu sobre una enclusa. L' entrada es molt típica puig forma un petit pórtich, sobre del cual avansa paralelament á la fatxada lo primer pis: aixó indicaria probablement que la casa era un establiment de banys ó estigué destinada á serho, puig en tot lo poble no s' en trova cap mès que presenti igual ó parescuda disposició.—Al costat de la entrada, á la esquerra, s' alsa una capella que conté un Sant Christo molt antich y digne de ser vist.

(Núm. 2.) *Ermita de Nostra Senyora del Camí.*

(Núm. 3.) *Portal de la mateixa.*

(Núm. 4.) *Detall dels dos capitells* (de las columnas de dit portal.)

(Núm. 5.) *Bacina de captas de la mateixa* (calcada.)

Com ja queda indicat, s' alsa eixa ermita ó iglesia á cosa d' un quart del poble, al costat de la casa payral nomenada de ca'N Terrés y propia de la familia Rosselló. Sa forma d' una sola nau, de volta de canó, sense finestras laterals ni altres altars que l' altar major, indican tant com la mateixa arquitectura del portal, qu' es obra bizantina del segle VIII ó IX de nostra era. En lo interior se troba lo sepulcre de la filla de Wifredo, col·locat en una especie de ninxo

obert en la pedra al peu del altar major y á la dreta del mateix. Tè la forma d' una caixeta quadrilonga; la tapa es un prisma triangular; sas dimensions demostran que s' construhí molt després de la mort de Chixilona, puig no tindrà mes enllá de tres pams d'enfront per dos d' alt. Conté 'ls ossos d' una calavera, conservantse bè l' cráneo y un dels fémurs, que segons observació del metje Sr. Manzanque que m' acompanyava, acusa per son tamany una estatura molt elevada en lo personatge á qui s' diu pertanyia.—L' altar major conté alguns retaules de poch mérit, tan artístich com arqueològich.—Una bacina de captas me semblá mès digna d' atenció y la vaig calcar, acompanyant lo calq de (núm. 5) pera que 's puguia formar una idea de son dibuix, que representa lo pelícano alimentant ab sa propia sanch los sèus fills. Es de coure y molt ben trevallada: en lo calq no ha pogut quedar sino lo dibuix del centro: las orlas, ben ornamentadas, no las poguí obtenir ab netedat.—Part de fora, sobre la mateixa porta d' entrada, s' hi troba una lápida col·locada verticalment, que vaig provar de calcar, mès sens efecte, tan per l' estat deteriorat en que está á causa de sa antigüetat y de estar exposada á l' intemperie, com també per falta d' eynas y ajudant apropósit. No obstant, gracias á l' amabilitat del propietari, Sr. Joseph de Rosselló, que recomano al agraïment de l' *Associació*, poguí treurer copia de son contingut, y es com segueix:

»Hic requiescit bonæ memoriæ ::: ax:::loni Deo dicata filia Wifredi Comi Dimittat ei Deus Amen. q obiit VIII Kalendas Marzii Era Dccc Lxxx iiij anno Dni ::: CCCXLV anno Liiij Leodovico Rege »

Aquí descansa :::ax:::lona de buena memoria dedicada al servicio de Dios hija de Wifredo Conde. Dios le dé descanso. La cual murió en 22 de febrero de la era 983 año del Señor 945 y del Rey Ludovico año 55.»
Nota: als 22 Juliol de 1793 lo Mag^{ch}. Jph. de Rosselló y Terrés, ciutadá honrat de Barcelona, concedí á petició de D. Jaume Pascual, Canonge del Monastir de las Avella-

nas, Ex-Abad de dit Monastir, arrencar dita pedra en que está la Inscripció y en lo detrás de ella se troba un Floratge, y en lo mateix dia fou tornada á col·locar á son antich puesto y fou posat guix en las junturas.—quod notatur ad perpetuam rei memoriam.»—Esta es la copia del paper que m' posá de manifest lo Sr. Rosselló. Lo notable es que semblant lápida no s' trobi en lo mateix sepulcre, el qual com he dit está adintre, y sols t'è grabada una creu en un escut circular de igual forma que la que figura sobre l' enclusa en lo de la fatxada de ca' N Casellas. Me digué lo Sr. Rosselló que probablement se parlaria d' ella en alguna obra d' En Balaguer ó d' En Bofarull, puig que un dels dos ó tots dos sap ó havia sentit á dir qu' estigueren allí. Per sa situació y construcció jo crech que la capella es anterior á la mort de la dita filla de Wifredo, y que, morta aqueixa, s' enterrá prop d' ella, posant'hi á sobre dita lápida, la qual fou més tart trasladada ahont avuy se troba com per donar mes veneració á l' edifici y l' esqueleto depositat cuidadosament en l' urna de pedra actual. L' antigüetat de la construcció la demostra sobretot la entrada, y per donarn' una idea, vaig copiar los capitells, qu' es llástima no sigan igualment ben conservats, puig lo de la dreta, qu' es el que está més fet malbè, t'è en lo plinto una inscripció que no puguí llegir, y está plé de símbols y alegorías. Semblant mutilació es deguda sens dupte á algun mal intencionat y per resguardar la portada de novas profanacions, lo Sr. Rosselló fèu col·locar anys enrera devant d' ella un reixat de ferro, que sens tapar la vista impedeixi á mans indignas sa obra destructora. Digna d' imitació y de lloansa es tan patriótica previsió.—Al voltant de la capella hi havia antigüament un cementiri, puig fa uns seixanta anys que al alsar unas tapias y remourer lo terreno, s' hi trobaren molts ossos humans. Avuy es capella pública y t'è per nom—Iglesia de Nostra Senyora del Camí y de San Miquel: lo primer s' explica per sa situació sobre l' antich camí de Vich á Barcelona y ls que van de la Garriga á l' Atmetlla, Riells y San Mi-

quel del Fay. L'única cerimonia notable que en ella se celebra es lo cant de las lletanías, que tè lloch lo dia primer de Maig, y entona l' poble en professó, acudint'hi gent de molt lluny.

Queda de totas maneras per estudiar l' autenticitat dels restos depositats en esta capella y el fixar lo nom del personatge qu' está mitj esborrat, encara que se l' sol anomenar entre 'ls coneixedors de la historia del país Chixilona: qüestions que recomano á mès il-lustradas intel·ligencias y per qual resolució m' declaro ingénuament inapte.

Ans de deixar l'Iglesia, lo senyor Roselló m' fèu veurer un tros de cornisa y un altre de columna estriada, de marbre blanch, que tè guardats en lo interior de la capella y que trobá fa set ó vuyt anys fent unas obras per allá á la vora. Lo tamany y la delicadesa d' abduas pessas demostren que pertanyían á algun edifici de vastas proporcions y d' elevat destino, siga palau, termas ó gimnás: debia esser ó construhit pels romans ó d' época molt posterior; lo cert es que en la direcció ahont se trobaren y en una gran extensió del bosch que rodeja aquell siti, s' veuhen parets y mès parets, mitj soterradas baix las alsinas centenarias, embrassant un vast recinto é indicant perfectament la disposició dels apartaments y cambras del edifici: en un dels endrets s' veu lo comensament d' una volta, en altre un pa de pedretas, com lo de las bóvedas dels banys de ca'N Casellas, surmontat per un mosaich, que s' despren á trossos y tant esborrat que res s' en pot distingir. La situació es magnífica; col·locat l' edifici en un montícul vora de la carretera de Vich, y molt probablement sobre la antigua via militar ab que 'ls Romans crusaren lo Vallés, domina la plana en una gran extensió y ofereix al espectador una vista encisadora. Avuy los roures y alsinas creixen sens trava en mitj de las destruhidas parets, y sols sas arrels furgan perfidiosas la runa, com si convidessin á descubrir los misteris d' aquells restos ostentosos d' antigüas edats. Y no es pas allí sols hont l' aficionat á estudis d' aquesta classe

pot satisfer son anhel d' investigació: més amunt, cap al Nort, prop de l' alta montanya de Tagamanent, abundan los recorts històrics: allí hi ha un turonet anomenat *La Batalla*, hont es fama que Carlomagne doná una gran batuda als moros invasors y hont se m' assegurá que encara avuy descolgant un poch la terra, se troban fàcilment monedas y objectes d' aquells temps y ossos dels valents que allí lluytaren: també se m' digué que en l' ermita d' allá aprop, nomenada de San Cristófol y aixecada probablement en commemoració de la victoria dels cristians, hi ha ó hi havia una campana que portava l' inscripció: «*Carolus magnus me fecit.*» No vaig tenir temps d' anar á cerciorarm' de la veritat de tots aquestos ditxos: un' altra temporada, si per allá torno, procuraré arrivarm' hi y comunicaré á l' *Associació* lo resultat de ma visita.

(Núm. 6.) *Vista de frente de Rosanas*, (propietat del 'marqués d' Alfarrás, á mitj' hora de la Garriga).

Lo portal y la torre sont molt típics: lo conjunt d' antich y modern, enllasantse amorosament, m' inspirá pensaments, per recorts dels quals, més que per son mérit artístich, qu' es per mí desconegut, vaig treurer la vista. Crech que será obra del segle XII: dintre de la casa res hi ha de notable y sols m' ensenyaren la caixa d' una balles-ta, sens arch, tota corcada, que de cap modo poguí donar á entenent al pagés de vendre'mla. Las dimensions del edifici antich son molt exiguas y la situació no es tampoch molt favorable, puig está dominat per las alturas próximas.

(Núm. 7.) *Vista lateral de l' Iglesia de la Doma*, sobre la Garriga, á l'altre part de la riera.

Tampoch puch donar per avuy molts datos sobre aqueixa antiquíssima iglesia, avans parroquia de la vila, puig no vaig trobar lo Sr. Rector y sols poguí contemplar ab mera curiositat, en l' exterior, la portada, gòtich-bizantina, notable per sa ingenuitat que li dona especial carácter, y en lo interior, la pila baptismal, la de la aygua beneyta y l' altar major, carregat de quadros y retaules pre-

ciosos, representant, si no m'equivoco, la vida del gloriós Sant Esteve, patró de la vila, y alguns altres ab imatges d'altres sants. Una cosa m'sorprenqué moltíssim, y fou el que á cada costat del altar y en la mateixa disposició que en la Iglesia de Vallvidrera, hi haguessen dos retaules representant San Pere y San Pau, pero tan iguals á los de aquesta última que sens dupte son obra de la mateixa ma ó han servit los uns de modelo pels altres. Aquesta circumstancia y lo valor de tot lo demás exigeix un' altre visita més detinguda, que penso fer més endavant, pero sense aixó confío poder entregar á l'Associació algun altre dibuix de detall, puig vaig ferne l'encàrrech á un company molt aficionat que crech no oblidará sa promesa.

(Núm. 8.) *Vista posterior y lateral del Monastir de Ripoll.*

(Núm. 9.) *Columnas y detalls de restos del mateix.*

Ans de parlar d'aquesta gloria catalana, llevem's la barretina. Si per nostra vergonya ha sigut profanada y jau avuy bárbarament destruhida, alsant contra nosaltres terrible acusació, saludemla tots, companys, ab humil y profundíssim respecte y jurem solemnement trevallar per sa restauració y extendrer per tot Catalunya l'amor á nostres monuments y á nostres grandesas, que fassi impossibles d'aquí endavant semblants delictes de lesa pátria. Ara entrem.

Admirem la portada, aquesta maravella d'inspiració, aquest prodigi de trevall, teixit incomparable y únich de ciencia y d'art, de severitat y gracia, de simbolisme y de sentiment; página gloriosa d'un gloriós passat, qu' avuy llegim clarament gracias á l'erudició y diligencia d'un il·lustrat ripollés, amantíssim del Monastir, En Joseph María Pellicer y Pagés, que li ha consagrat sos estudis, son temps, y hasta, si aixís s' pot dir, sos caudals. Son germá fou qui m'acompanyá en ma visita á aquella joia, que malmesa y tot, brilla encara ab prou esplendor per enlluhernar la vista y omplir de misteriosa veneració l'cor del viatjer. Si no quedés en peu res més que la porta-

da, aixó sols bastaria per premiar 'ls afanys y fatigas d' un viatge llarch y gens cómodo; poch es lo que hi falta y encara de fácil restauració. No aixís l' interior del temple, obert á tots vents, desolat, desert; de las tres naus que l' formavan sols la de la dreta está en peu; la del mitj y l' altra lateral están del tot derruhidas. Pilots de runa cubreixen las parets y l' herba creix per tot arreu enmantellant las venerables ruinas de místich verdor y abrigant tant sols los nius dels pacífichs aucellets, qu' allá van á acullirse, ben segurs de no ser inquietats: veus' aquí la vida que resta d' aquell gegant de pedra, gloria de nostres avis, ignominia de nostra edat. Los ulls m' espurnejavan al veurer l' estat en que s' troba, per culpa de tots, un monument qu' en otras terras, per sa bellesa, antigüetat y raresa, haurian conservat com prehuada joya ab sant respecte y llegítim orgull. En cambi, aquí ha sofert dos incendis y saqueitjs, l' un l' any 35, pels miquelets, y l' altre 'l 39, pels carlins, y com si encara no estés satisfet lo geni de destrucció que l' havia escullit per víctima, per completar la ruina quedá abandonat llarch espay de temps als instints de rapinya d' empleats del fisco que no duptaren en desfer pedra á pedra y vendrer pessa per pessa los majestuosos restos que, mès piadosas, las flamas y las passions políticas havian respectat. No puch assegurarho, pero l' cor me diu que los que tal feren, no eran catalans.

Lo claustro tè tres de sas alas en bastant bon estat: l' altra es á terra. Lo sostre que avans presentava un admirable artesonat, avuy sols ostenta la viga nua, ennegrida y tremolenca. Lo paviment, las parets, las columnas, tot porta estampadas las senyals d' aquellas ratxas furiosas que sobre 'l Monastir se desencadenaren, pero ab tot, aquesta es la part del edifici que mès imposa y admira. L' exámen minuciós d' aquells capitelis pendria molt mès temps del que jo tenia á ma disposició, pero guiat per lo amable Sr. Pellicer, vaig passar allí unas dos horas no cansantme d' admirar aquella infinita varietat de dibuixos, aquella exhuberancia d' originalitat, aquella extremada

delicadesa de treball. Las pedras, mès que labradas, semblan brodadas per mans habilíssimas ó moldejadas com flonja cera á l' ardor de potent inspiració. Los fullatges de tota mena, entrellassats de mil maneres; las figuras mès estranyas y capritxosas, que pot somiar la fantasía, monstres horribles, animals doméstichs, feras, signes y emblemas mitològichs, testas venerables d' abats, bisbes, guerrers y reys; adornos y labors primorosos; en que la riquesa de detalls no ofega l' armonía de conjunt; alegoría contínua y atrevida de tot quant cap simbolisar, faulas, tradicions, recorts y glorias; tot aixó, animat per un alé sobrenatural, per un *quid divinum* innegable, transfigura de tal modo la pedra, la fa parlar, la fa viurer, la fa palpitare ab tal forsa y expressió, que' ls ulls, á poch de mirar aquellas arcadas y aquells capitells, passant rápidamente de l' admiració á l' encisament y de l' encisament á la visió, representan á l' ánimo sospés y embadalit tot un altre mon de poesia y heroisme, tota un' altra edat de guerrers y sants. Per fret que s' tinga l' cor, allá s' escalfa, y per molt que s' vulgan contenir, allá s' escapan las llágrimas de tots los ulls: allí jeyan nostres comptes, nostres reys, nostres varons mès famosos; profanadas las tombas, oberts los sepulcres, esborrats los noms, ¿qui sab avuy ahont son los que en llur temps il-lustraren la pátria, portanne l' nom á remotas terras, dictant sábias lleys y arrelant per sempre mès l' esperit de verdadera llibertat en los pits de sos fills? Ploreu ab mí y no 'ls cerqueu, porque no 'ls trovareu; ratxas empestadas los han espargit arreu y ni rastre n' han deixat sobre la terra.

Lo mateix l' arxiu, rich tresor que ab afany acumularen los monjos y qual fama s' era tramesa fins al estranger: lo que un providencial pressentiment no fèu retirar á temps, com succeheix ab los códices que s' guardan en l' Arxiu general de la Corona d' Aragó, lo demés tót ha sigut devorat per las flamas. Me digué no obstant lo senyor Pellicer que molta part de lo cremat, si bè may podrá recobrase com á original, s' es pogut conservar al menys

en son contingut, puig á principis d' est segle, si mal no m' recordo, vingué enviat pel sèu govern un prelat francés que s' emportá á París ab la corresponent llicencia tots los documents que s' referían al Rosselló y Provensa y los feu traduhir y estampar en llatí ó catalá en una obra que publicá dit prelat, tornantlos després al Monastir. Publicada l' obra, s' poden dir salvats també per l' historia aquells preciosos papers, convertits avuy en esventadas cendras.

Aixís, per atsars providencials y pels esforços sobrehumans d' alguns entussiasmas Ripollesos, s' es conseguit mantenir encara l' Monastir en l' estat d' avuy en dia, que per més llastimós que sia, permet encara alimentar l' esperança d' una próxima é indispensable restauració. Sense aquestos poch digníssims catalans, sens l' entussiasme que sapigueren infiltrar en lo poble de Ripoll, temps faría ja que l' Monastir haguera desaparegut dessobre la terra y que l' lloch hont s' alsava fora erm y ras com si una maledicció l' hagués xuclat al fons del abisme.

Los disgustos y lluytas qu' han degut passar, los sacrificis que s' han imposat aquestos homes per salvar lo que resta del Monastir, son dignes de ser coneguts per agrahirsels como mereix la grandesa del servey prestat á la Pátria. Quant, com he dit, ab consentiment oficial s' encevava la rapinya en lo Monastir y arribá l' desvergonyiment fins á vendrel per onse unsas, com si s' tractés, Dèu me perdó, de draps y ferro vell, aquestos bons patricis multiplicaren llurs esforços pera que no s' arribés á cometre tal crim, y obtinguda ab prou fatich l' ordre de suspensió de la venta, y la d' executar las obras més apremiants, lo metje Sr. Ragner, en qual familia sembla que siga herencia consagrada l' amor al monument, coneixent per experiencia que las obras quedarian sens ferse si havían d' esperar-se de la superioritat los recursos y materials, portá lo sèu desprendiment fins al punt de destinar á la coberta del claustro, qu' era de moment lo que més urgía, vigas magníficas, bèn secas y ja talladas que feya

temps tenia preparadas per la casa qu' anava á alzar en un dels mellors punts de la vila. Mès tart se rectificá l' alineació del carrer y lo solar quedá inhabilitat per l' edificació, veyent d' aquest modo lo Sr. Raguer perdut enterament son valor per resultat de son impuls entussiasta. —En Joseph M.ª Pellicer, després d' haver regirat innumerable papers y documents y escrit la magnífica Monografia del Monastir que premiá l' *Associació literaria de Girona*, no va parar fins á distribuhirla entre totas las familias de Ripoll, gratuïtament, y sols, com 'ls deya, *pera que coneixessin lo valor d' aquella joya y s' interessessin en sa restauració*. No vuy citar mès exemples, perque gracias á Dèu, son molts y molts los que deuria apilar; servezca aixó de consol á la tristor que os haurá causat la relació dels vandálchs atropellos avans referits.

Degut en gran part á la constancia d' aquets benemérits varons, s' es conseguit fa poch del Ministeri de Foment la consignació d' un crèdit de dos mil duros per comensar la restauració. Se conta també ab l' apoyo de tots los diputats y senadors de la provincia y de tot Catalunya pera obtenir permís de vendre tots los terrenos que baixan fins al Ter, propis del Monastir y en els quals estavan situadas las casas dels monjos; y ab aixó, y lo que dongui una subscripció que, per honra nostra, ha de pujar molt, se creu reunir uns set á vuyt mil duros, bastants á deixar l' edifici en estat de resistir per molts anys los embats del temps. Lo primer que s' farà será cubrir lo cruzero; ab aixó n' hi haurá ja prou per tornar l' iglesia al culto; conseguit que sia, lo primer pas, que sempre es lo mès difícil, estará ja dat y no será posible tornar enrera. Tant com los recursos ho permetin, s' anirán arreglant las naus; s' alzará la paret caiguda, se cubrirá la bóveda, se farà desapareixer tota la part greco-romana que per donar mès riquesa al temple anyadiren los monjos l' any 27 y se l' restituirá á sa puresa bizantina. La qüestió será si, com volen las Academies, se li donarán las cinq naus que primitivament tenia, ó bè, com exigeixen las necessitats del cultò,

se n' hi deixarán sols tres, tal com avuy se contan. En lo claustro s' arreglará l' sostre, deixant per ara sens alzar la part derruhida; y ab tots los restos se formarà un museo preciosíssim que podrà donar una idea bastant clara de lo que s' haje destruhit. Dèu vulla que s' realisen prompte tals projectes y que expiem en part d' aquest modo las barbaritats comesas. L' *Associació catalanista d' excursions científicas* pot y deu fer molt per lograrho, y en Ripoll se tenen en nosaltres g.ans esperansas que no debem defraudar. Aixís ho he promés allá dalt y sè que no m' fereu quedar malament y que, quant l' hora vingui, tots, cada hú segons sas forsas, contribuïreu á aquesta obra meritoria.

Vinguem ara á lo que he fet durant ma brèu estancia en aquell punt. Confesso ingénuament que quant vegí la portada, vaig quedar espantat y avergonyit de trovarme allá devant, ab l' album sota 'l bras y ab pretensions d' anar á trevallar sériament, com un artista de debó y no com un pobre aficionat, que tot ho gosa perque res coneix. Per copiar passablement la portada sola, un bon artista necessitaria vuyt dias al menys; jo que disposava d' horas, y que, pobret de mí, dibuixo á la bona de Dèu, vaig creurer que seria una nova profanació atrevirme á pujar tan alt. Alló seria un camp digne d' una expedició en massa de tots nosaltres y si l' *Associació* prospera y per medi de sos socis delegats ó corresponsals s' exten y arrela per tot Catalunya, com es de desitjar, no dupto que vindrá l' dia en que tal pensament serà realisable y en que las il·lusions y somnis d' avuy serán fets honrosos y aplaudits de nostra historia.

Un' altra rahó tinguí per no fer lo que pensava; á ca'N Ragner m' ensenyaren una magnífica col·lecció de fotografías, tretas per lo distingit Sr. Sala de Barcelona, las quals sortirán bèn prompte formant part d' una nova obra sobre 'l Monastir qu' está preparant lo infatigable senyor Joseph María Pellicer. May podria jo arribar já l' exactitut y perfecció d' aquell delicat trevall; aixís es que per portar solsament á l' *Associació* un recort de mon viatge

y una proba de que no tot havia sigut éxtasis y embadament, vaig treurer la vista general del Monastir, desde derrera, que no figura en la citada col·lecció, y després, varias copias que acompanyo com mostra dels trossos de columna que s' guardan ab altres restos en la torre del campaná y en la petita part del cruzero qu' encara conserva la taulada. Que l' *Associació* ho admeti com la modesta ofrenda que porta l' fill á casa á la tornada del viatge; no hi busqui mérits ni ho examini ab severitat; sols aixís creuré que no he fet mal en presentarli.

(Núm. 10.) *Pica d' aygua beneyta del Santuari de Nuria*.—Altre recort de ma expedició á dit punt, que sens cap pretensió ofereixo á la Societat. Lo Santuari es bastant antich y segons me digué l' rector, hi havia pinturas *molt bonas* que cremaren los francesos: no sé fins á quin grau se pot confiar en sa autoritat artística. La pica copiada y dos superbas llantias de plata macissa es lo que m' semblá més digne d' atenció: després hi ha allí una munió d' *ex-votos*, en los quals ab molta fé s' diuhen uns disbarats esgarrifosos, fins... que s' han alcansat miracles per *intersec-ció* de la Verge. ¡Dèu nos lliure de semblants interseccions!

Lo que sento no haver pogut portar á l' *Associació* es una col·lecció de vistas d' aquells hermosos paissatges, plens de grandiositat, que s' veuhen incessanment desde Ribas fins á Nuria. Alló es la Suissa catalana, pero ab caràcter propi, que retrata per tot lo de nostra terra: una vegetació espléndida, fresca y somrient de saules, polls, albas y vernedas, prop del riu, lo turbulent é impetuós Freser, que uneix la veu fonda de sa corrent al suau oreig del fullatge; altra més severa y magestuosa de negres pins y abets en las regions superiors de las montanyas, y alcim de moltas d' ellas la nèu puríssima d' irresistible encant. Las cascatas y saltants escumejan y barbollan per tots cantons; las áligas revolán á inmensa altura sobre d' ellas ó s' perdan al lluny del horisont detrás dels monts altíssims; la vista contempla ab esglay las rocas colossals inclinadas

sobre l' abisme ó 'ls precipicis sens fons qu' á cada pas s' obren sota 'ls peus del viatjer. A voltas, al girar l' camí, s' veu bermellejar alguna barretina, que indica la presència del home en mitj d' aquella aspre naturalesa; fora d' aixó, sols los ramats de bous que mansament pasturan pels herbosos marges ó las cabras que per tot s' enfilan, son los qui rompan la soletat imponent d' aquellas regions. Ara en aquest temps s' ou també, dos vegadas al dia, lo trinch-trinch dels collars dels matxos que pujan provisions al santuari y més de quatre colps las escopetadas d' algun atrevit cassador, que l' ressó repeteix de roca en roca fins que s' perdan en la distancia. Y tant com se va pujant, totas aquestas veus y tots aquestos sorolls que s' alsan de més avall, se van poch á poch esmortuint y confonent ab lo silenci, com si, al acercarse al cel, la terra s' sentís penetrada de sant respecte. Arribats al cim del *Puigmal*, la vista s' esten d' Espanya á Fransa per un horisont sens límits, que abraça gran part de la cordillera dels Pyreneus, y desde allí, entremitj de cel y terra, verdaderament no hi ha dingú per descregut que sia que no senti y palpi l' existencia de Dèu. Si algun dia aneu per allá, pujeu al *Puigmal* y m' direu si tinch rahó.

(Núm. 11.) *Monastir de San Joan de las Abadessas*. —Croquis fet á caball y de passada: per aixó es més dolent que lo que hauría sigut si l' hagués fet ab catxassa. Sols per no anarm' en sens rés lo vaig fer: se n' haurá de pendrer la bona voluntat. Bè es veritat que vaig visitar bastant detingudament l' iglesia y lo claustro, més aixó mateix m' impedí luego dedicar al dibuix algunas horas y las torná en minuts. L' iglesia es raríssima; l' entrada es porticada y en la paret tè varias lápidas magníficament conservadas; l' altar major conté una vintena de quadros de gran mérit; l' ara uns frontals de varias épocas, de gran riquesa y gust; lo coro es també una obra mestra de talla y l' camaril del Santíssim Misteri un prodigi d' expressió ingénua y de poderós sentiment. Lo claustro, si bè no tant rich y grandíós com lo de Ripoll, es molt elegant

y esbelt, y causa una impressió molt agradable. No poguent fer temps allí, ni enterarme per consegüent de tot quant era digne de veurers' y saberse, vaig comprar per l' *Associació* un llibre del Sr. Parassols, Pbre. que tinch l' honra de pregarvos figuri en la Biblioteca: allí trobareu quantas noticias hagueu menester sobre l' dit Monastir.

He acabatma Ressenya: perdoneu si ha estat massa llarga y escrita com per casa; mon objecte no ha sigut lluhir galas d' istil sino donarvos compte de mas impressions y noticia de lo que os pogués convenir, creyent ab aixó contribuir al fi que tots nos hem proposat y tal volta inspirar á altres, mès capassos que jo d' aprofitarho, lo desitj de fer un viatge com lo mèu.

Espero, Sr. President, qu' en donará compte aixís com del envió del adjunts croquis y dibuixos.— Sr. President de l' *Associació Catalanista d' Excursions científicas*.

RAMON ARABIA Y SOLANAS.

Barcelona 9 d' Agost de 1877.

LO FRAC

i sou apassionats d' aquesta pessa de roba no 'm llegiu, vos ho prego, porque 'm pro-
poso descarregarhi 'ls llamps de la meva ira
per molt temps continguda.

Si, per lo contrari, l' aborriu com jo ma-
teix, vingueu tots á vora meu, veniu y mormurémne ple-
glats com reunió de beatas farineras que habent tret al sol
tots los draps del vehinat acaban per treure fins al ma-
teix sacerdot de quals mans reberen l' aliment del esperit.

La murmuració deu esser un divertiment molt agrada-
ble quan sens com va ni com costa la practican personas
de fortuna y distinció. Dochs á la tasca, companys; afei-
temnos la llenga, no fos cas que hi quedessen alguns pels
y diguemli al frac quatre de frescas; esmolem las estiso-
ras viperinas de la sátira, treyem las embastas al preten-
siós y ridícol frac, tallemlo y retallemlo fins que no hi
quedi ni la forma de lo qu' era.

De part meva confesso ab franquesa l' animadversió; en
aquest moment voldria tenir aprop un bisturí, un got de

fel ben amarganta pera mullarhi la ploma, pera esqueixarlo, desferlo y tacarlo al meu gust.

Fetas ab ingenuitat aquestas declaracions, prossedim al analisis del frac, aquest *solapat* enemich de la humanitat.

Qu' es lo frac?... Materialment parlant es un vestit d' home que arriba per devant á la cintura y per darrera te dos faldons. Ab tot existeix un' altre definició mes figurada, empero tan exacta com la primera. Qu' es lo frac? La presunció, la farsa, 'l vici y la gandulería empaquetadas dintre alguns pams de panyo fi.

Tractem de probarho. Lo frach es la presunció porque dona á la persona que 'l vesteix las formas del gall d' indi, lo mes presumtuós dels animals. Afiguravos un senyor ventrút y calvo, ab lo frac cenyit, l' abdómen prominent las camas curtas, lo coll estirat, los faldons aberts com una cua, alguns pels de mostatxo ó barba, que sobre l' ample desert de la cara y de la calva reunidas se presentan com moch de gall, y goseu assegurar qu' ab semblants condicions, no fa competencia l' home, al menys á la vista, ab lo citat animal. A mes aquest vestit acostuma á donar certa inflor á la persona que l' usa; sembla que l' home mes humil desde 'l moment que 's posa 'l frac, contrau l' obligació d' estirarse y mirar per sobre l' espatlla dels seus semblants quan no vesteixen aquesta pessa.

Ab la ajuda del frac s' acostuma á donar á certas festas aristocráticas, ó literarias una pompa, un aparato que senza ell no tindrian.

Lo frac es la farsa, porque ve á esser lo dominó del carnestoltas incessant de la vida; ab ell pot á la seva voluntat disfressarse cualsevol mort de fam. Ab l' ajuda del frac aparentan molts una posició social, una fortuna que están lluny de tenir, ab l' ajuda del frac los llabis deixan anar dolsas paraulas potser quan lo cor vessa mes amargor; ab l' ajuda del frac alguns distreuen la fam y las miserias de la vida en aristocrátichs festins; ab l' ajuda del frach l' home ment, engoleix, vent, mormura y enamora. Hi ha homes en lo mon que sense mes capitals que 'l seu

frac, ni mes armas que la seva llengua s' enfilan al cim de la fortuna humana. Vostre cor es nominal, vostre cervell empedrat de frases de saló, no capissa una idea propia ni un detall generós; no tenint com se sol dir ab que fervos lo be; mes que hi fan aquestas desventatjas... Vestiuvos á tota pressa 'l frac, aqueix bitllet que assegura lliure pas als espectacles socials; penetreu en los salons ab lo cap dret, la rialleta als llabis vessant d'assí d'allá 'l verí encisador de la galantería; convertiu aquesta en adulació, en motlleuvos á tots los gustos, adheriuvos á totas las opinions, elogieu los mérits dels altres, encara que no hi siguin; ofegueu los crits de vostra consciencia baixant devant del pecat lo front, dimitiu per últim vostra personalitat y no tingueu por; vostra será la gloria y vostro 'l pervenir.

Lo frac es lo vici perque representa la ociositat, mare d' aquell en sas diversas llagas y manifestacions. Lo frac es la vagancia, perque á son abrích l' home no treballa, ni produeix res útil als seus semblants ni á ell mateix.

Lo gech, l' honradíssim gech del obrer, tenint lo seu palau y castell en las fábricas y 'ls tallers, banya 'l front del home ab la suor del treball; infundeix vida al univers, pobla d' amor l' aspay, llensa fins als núvols lo fum de sas máquinas qu' es l' alé del progres; escampa sobre la humanitat lo goig, las comoditats, los consols y l' or de l' industria. La levita, la noble levita, ab sas ben talladas solapas y sos faldons airosament crehuats pe 'l devant, donant gentilesa al cos y dignitat á la fesomía, es lo vestit del sabi matemátich, del humá fill de Hipócrates, del eloquent jurisconsult, del inspirat artista, del poeta melodiós, y, pera dirho d' un cop de cuantas notabilitats han contribuit ab lo seu estudi á calmar los dolors físichs, á educar lo cor del home y á escampar la llum de la ciencia en los ombrívols plechs del humá enteniment.

En cambi 'l frac es una vestidura traidora fins en la forma, com aquellas sirenas de la fábula; per devant sembla un gech, per derrera una levita, sens esser ni una cosa ni l' altre, semblant als monstres marins ab cara de dona

y cua de peix. Lo frac vist per devant inspira bondat y modesta franquesa, vist pe 'l detras inspira vanitat, pedantería, burla y llástima.

Si es cert que en moltes solemnitats cubreix lo cos del erudit académich, del sabi philosoph, del esperimentat polítich, també ho es que may los ha acompanyat en sas llargas horas de estudi y meditació, sino en sos breus moments d' orgull y vanagloria.

Alguns homes no obstant sentan pel frac una verdadera adoració. Quixots de faldons y guant blanch se l' emportan á humils reunions insultant ab sa vanitat la modestia dels concurrents. De persona sabem nosaltres que considera *cursi* y despreciable á tot lo que no te l' honor de ferse ab lo frac, vigila atetment fins l' últim saló y al encendrer hi la primera candela corre á posarse aqueixa pesa vergoyosa.

A nosaltres nos causa una repulsió inexplicable. L' usem poquíssimas vegadas; y quan las despóticas exigencias socials nos hi obligan caminem al lloch de la *execució* com baix lo pes d' una condemna. No se 'ns crega humils per aquesta circumstancia, potser es nostre orgull qui 's subleva contra 'l frac, potser recordem fora de temps l' haberlo vist en los mossos de certs cafes y en lo servey de las fondas.

Per últim y en resúmen.

Quan soni l' hora tremenda del fallo inapelable, y destruidas las lleys naturals que regeixen lo concert dels mons, lo mar salti sa barrera, tremoli la terra, s' esbotzin los volcans, s' aturi 'l sol, topin uns ab altres los planetas, s' aixequen los morts espantats y siga tot dol, desolació, ruinas; llavors lo Rey dels reys, des lo cim altíssim del seu poder, ab lo seu séquit d' ángels y justos, lo seu trono de llum y sa terrible balansa, esclamará cridant los mortals á judici:

—Gech, ¿qué ha estat de ta vida?

—Senyor, responderá aquest humilment, aquí 'm tens esqueixat, y miserable, ma vida ha estat una cadena de

sufriments profitosos. He manejat tota mena d' eynas en camps y tallers, he dirigit máquinas en las fábricas, atiant lo foch al peu de la càldera bullenta; ab la suor del meu rostre y la forsa del meu bras, he construit embarcacions ab que creuhar los mars, he robat á la terra 'l secret de sa riquesa, he alsat palaus al potentat, he vestit al despullat, he dat de menjar al que tenia fam, he interpretat los problemas de la ciencia en construccions útils, duyant á terme projectes gegantins pera honra y bé de la humanitat, sens més premi que 'ls goigs tranquils de la llar entre amargas privacions.

—Gech honradíssim, dirá 'l Jutje Eternal, tú representas lo trevall material, cada gota del teu suor es una perla de ta corona, vina al meu cor y ocupa 'l teu lloch en lo regne dels justos.

Y després dirá l' Etern:

—Levita, donam comte de tos actes:

—Senyor, jo m' acuso d' haver entrat en los salons y festas mundanals, empero en los curts moments de descans despres de difícils trevalls. Després de llargas horas d' estudi, he vessat en forma de llibres sobre l' humanitat rius desabiduría, he resolt los grans problemas de la civilisació, he ilustrat la càtedra y l' enteniment humá ab los resplandors de la ciencia, he sisellat estátuas, he pintat quadros, he descrit en poemas inmortals la idiosincracia de las nacions, he curat lo malalt, he ensenyat al ignorant, y ab combinació ab lo gech, bras del meu cap, he encadenat á mos peus lo llamp, esgrimint lo telégrafo de cap á cap de la terra, he disparat la locomotora com una fletxa de diamant, ferint lo cor de las montanyas, saltant abismes, suprimint distancias, enlassant pobles y duyant per tot arreu los productes de la terra y de la industria, he solcat los mars en totas direccions, á ma voluntat he separat continents, duyant la civilisació á terras desconegudas; he arrancat á la volta del cel lo secret dels mons, he profetisat las catástrofes terrestres, en lluyta oberta y guanyador contra la terra, 'l mar y l' ayre.

—Prou; ho noble levita, tu representas lo trevall intel·lectual, la ciència y el pensament; palanca d' Arquímedes qu' has mogut lo globo, ànima de la meva ànima vina al meu cor.

—Y tu, frac sens ventura, que has fet del temps?...

—*Mea culpa confiteor, Domine*—s' exclamarà aquest agotant sas llatinadas y desfentse en cortesías sibarítiques, orgullós m' he dormit en brassos del festí. Bufó ridícol ab pretensions de grave, he viscut trapitjant catifas y vestits, he vessat las alabansas fins pe 'ls colsos, y l' orgull y la calumnia. He adulat, mentit; he dragat, engolit, ballat; no he fet res de profit y m' he burlat de qui ho feya.

Y així dient, y així imaginant las portas del Paradís dintell dels salons hont may se li negá la entrada, nostre cínich sibarita donará un pas envers la glòria y al intentar lo segon pas:

—*Vade retro, frac!*—s' exclamarà 'l gran Jutge atornant l' univers.

Y àngels y querubins, sans y diables, terra y cel, justos y condemnats, repetirán en formidable cor:

—*Vade retro, frac!*

Y destrossat caurá per sempre als inferns.

JOAN TOMAS SALVANY.

LA GRAN CIUTAT

Y 'L POBLET

dretas he afegit lo qualificatiu *gran* á la paraula *ciutat*, perque al tractar d' aquesta no 'm refereixo precisament á la ciutat, sino á la gran ciutat. La ciutat, senzillament aixís, té encare molt de poble; las costums s' hi conservan encare d' una manera mes ó menos típica y ab tendencia quasi patriarcal, y las proporcions no deixan de ser reduhidas. La ciutat á que jo 'm refereixo no es donchs la petita capital de provincia, ni la població que per mes que haja passat dels límits de la vila, té encara ressabis d' aquesta, no; jo 'm refereixo á eixos grans centres en que sembla que la humanitat tendeixi al poliglotisme, á eixas grans poblacions que no tenen cap reminiscencia del poble y de la vila, en que 'l progrés hi escampa sos millors tresors, en que la vida pren certa vertiginosa corrent que la gasta mes aviat que de costum, en que hi ha universitat y museos y molts soldats y mols col·legis y molts donas perdudas y molts misteris y molt de diner; eixas poblacions, en fi, en que lo que passa en un carrer

es ignorat en l' altre, en que en una casa hi ha ball y en la del costat s' hi vetlla un mort, en que hi viuen patint tantas criaturas desconegudas, en que ningú pren part en las desgracias del vehí, en que las músicas omplen l' ayre ab sos tons ofegant los tons dels sospirs y dels planys, en que'ls jardins públichs somriuen verts y brillants, y mentres per un passeig hi roda luxosa carretela, al fons del fosso algú hi mor de fret, y mentres lo pródich gasta sa fortuna en pochhs dias, lo treballador y económich menestral arreplegla un petit capital de quarto en quarto, y mentres los disbauxadors s' embruteixen en l' orgía, la germaneta dels povres dorm tranquilament preparantse al treball del nou dia. Per aqueixa classe de poblacions hi hauria de haver un títol especial, alguna paraula que designés que son mes que simples ciutats; pero 'l títol no hi es, y no tenim mes remey que calificarlas de *grans ciutats*. Aquesta paraula es molt vaga, ja ho se, pero sino n' hi ha d' altre ¿quin remey tenim?

En quant al *poblet*, he escullit lo diminutiu, porque he volgut parlar de la associació humana com á fonament del Estat en la mes elemental expresió, en antítesis de l' altra, de la gran ciutat, qu' es precisament l' extrem contrari. Lo poblet es lo lloch humil, lo quasi insignificant conjunt de casas en que no podeu alzar la ma que no ho sápigam tothom. Allí s' hi viu en familia; lo vehí os dona consells sense que 'ls hi demanéu, y sembla qu' ha contat tots los diners de la vostra caixa; un foraster es reparat encara no entra al poble y la noticia de sa presencia s' esten desseguida per tots cantons; tothom sab lo que cull *fulano* y *sutano*, ab qui 's casa tal ó qual noya, que ha anat á fer á ciutat aquell ó aquell altre; tothom visita á tothom, y encara mes, quasi tothom es parent de tothom! La vida s' hi mostra tan senzilla, en manifestacions tan primitivas, que sembla relliscar sense cap misteri; los dias son iguals los uns als altres ¿qué dich los dias? las horas transcorren en la mes voluptuosa monotonía; tothom se lleva á la mateixa hora, tothom menja á la

mateixa hora, tothom se 'n va al llit á la hora mateixa. A la mes petita desgracia que tingáu, tota la gent del poble acut á la vostra casa, aixis com també hi acut á la mes petita festa; ¿se os mor un fill, lo pare, l' avi, lo germá? ningú gosa fer manifestacions d'alegría; s' hi havia una serenata, una anada projectada, se sospenen. ¿Se casa la vostra filla, la vostra germana, os caséu vos mateix? sembla que s' haja casat una noya de cada casa.

A quantas consideracions, á quan estranyas reflexions se presta la comparació entre la gran ciutat y 'l poblet! ¡quantas gradacions desde aquest á aquella! quants sigles representa lo tránzit de l' un á l' altra! Lo poblet es l' expressió dels límits, es la concentració de la societat, de la vida; la gran ciutat, com he dit, es la tendencia al poliglòtisme; los límits s' hi perden, los clars-obscurs augmentan; lo disfumino hi representa lo principal paper. En lo poblet, sense que res os digan, coneixeréu allí hont acaba; ¡qualsevol criatura ho coneix! una petita plassa, uns quants carrers estrets y res mes. Quan trobéu lo portal, si n' hi ha, sou al camp desseguida, sou en ple camp; la naturalesa recobra son domini; los horts s' estenen fins á las casas. A la gran ciutat succeheix lo absolut contrari, pasáu carrers y mes carrers y altres mes y quan os sembla haver acabat la ciutat, esta no ha acabat encara; trobéu solars en venda y altres casas y altres carrers comensats, y tapias que s' entrellasan y no os deixan passar y monuments y passeigs. Ningú es capás de dir: «Aquí acaba la població.» Per' anar al camp heu de caminar moltes horas; pera veure á la Naturalesa com recobra son domini, heu de pujar el tren. Los arbres, si n' hi ha, son de jardins públichs y paseigs; las flors son en torretas; y després, quan dihéu: *Ara si que 'n so fora de la ciutat*, encara trobéu la fábrica del gas y 'l cementiri y establiments y xemeneyas.

En la part moral succeheix lo mateix qu' en la part material; en lo poblet hi ha límits, en la gran ciutat aquells van esborrantse; allí la familia s' concentra, aquí s' es-

campa; allí las ideas se concretan en un petit círcul, aquí vagan atropellantse y sempre com un torrent desordenat; allí la calma, la tranquilitat, lo lac pur, la font coneguda; aquí 'l frenesí, l' agitació, lo riu turbulent; allí la fixesa, es á dir, la creencia, aquí lo dupte.

¿Qu' es preferible? ¿la gran ciutat ó 'l poblet? ¿se ha parlat tant en favor de l' una y del altre! ¡aquella te tants mals y aquest ne té tants! No penséu que jo siga d' aquells preocupats que no mes veuhen ventatjas en los poblets; no 's pensáu que os vaji á parlar com los poetas idilichs y somniadors, com los amants de Clori y Fiis ó com los místichs mansos de cor que alaban la soletat, potser sense haverla vista may. No, ni 'l servilisme ni l' hipocresia, ni la mansesa m' impulsan á parlar; examino imparcial y tranquilament las qüestions y cap rutina influeix en mas opinions, Reconech qu' es impossible dir hont se viu be, si en la gran ciutat ó 'l poblet, porque crech que á tot arreu se viu malament; reconech que tot es relatiu y fill de la costum, y que no pot esser jutjat com un mateix género de vida lo de la gran ciutat y 'l del poblet, y per lo tant la comparació no hi cab. Los que volen viure satisfent las grans necessitats que imposa la civilisació, los que desitjan los plahers y l' agitació y la gloria, los que senten lo cavall de l' ambició desbocarse dintre son cos, los que encare tenen il-lussions, los que están avesats á las comoditats y no 'n poden prescindir, tots aqueixos han de anar á la gran ciutat, res mes que á la gran ciutat, no pera viurerhi be, porque aixó es impossible, sino pera viurerhi ménos malament y pera no consumirshi de fastidi. En la gran ciutat tindrán agitació, estarán en sa esfera, però no pensin may alcansar lo que desitjan, ni sisquiera gosar; han d' estar allí per pura necessitat, però no per satisfacció. Al mon hi ha moltes cosas que las fem per costum ó per vici, però no porque 'ns agradi ferlas: Aixis es que los mateixos que viuen per voluntat en la gran ciutat os dirán que hi viuen per forsa. Axó sembla un contrasentit, però si be 's reflexiona, no ho es. Aquells fujen del poblet y se 'n

van á la gran ciutat, perque s' hi sentan impulsats fatalment; alguns, los méns pensadors, se pensan que van á disfrutar; los altres ja saben que van á patir, y apesar de tot, hi van. Se troban enfonzats en la gran onada, y apesar de tot, s' hi deixan emportar; veuen devant seu la tempestat, y apesar de tot, hi entran; se senten atrets pe 'l dupte y pel malestar, y apesar de tot, los acarician. Oh! es un dolor terrible, un dolor que hem provat quasi tots, però quan no 'l tenim, fins lo desitjem. Quan citem á la gran ciutat nos queixem sempre; parlant contra la mala fe que 'ns volta, los falsos amichs, la calumnia, la enveja, los esforços inútils, la nulitat entronisada, lo robo respectat, l' engany contínuo, la ingratitude, los abandonats, tots los mals, en fi, però ah! aqueixos mals nos atrauen, y no podem respirar fora de la atmósfera inficionada. Además ja estos mals están coberts de tants atractius! ¡hi ha tanta llum que tapa las tenebras! la llum potser es de llamp, però es llum y n' hi ha prou per enlluernar. Un' altra rahó encara: los comensaments de tot son tan bonichs! ¡la novetat te tant d'encant! y en las grans ciutats la novetat es lo primer element.

Aquell qui vulga la calma, la serenitat, que se 'n vaja al poblet; no pot viure en altre lloch; però ¿se creu que aqueixa calma es la ditxa? no, may; primer ve la monotonía, després arriba 'l fastidi, lo no res. ¡Lo fastidi! s' hi fa cap per tot arreu, per la gran ciutat y pe 'l poblet; solzament varían los procediments, los camins; lo terme es lo mateix. Sí, no cregáu en aquella calma angélica que 'ls poetas paradissiachs suposan en los poblets; la calma existeix, es cert, però es una calma pesada y tonta, una calma que ni sisquera sembla á la de la mort; aquesta al méns té certa sublimitat, certa magestuosa inercia que convida; aquella es, per molt que 's diga en contra, altament vulgar, y sobre tot va acompanyada del estúpit tracte de la genteta, de la batxillería més inútil, dels més pobres detalls. A la calma dels poblets no pot avesarshi lo qui sent batre ab forsa lo cor y l' intellegencia; aquella continua-

ció de horas iguals y buydas no poden satisfer als que están massa plens de vida. Es cert que atráu la contemplació de la naturalesa, la meditació en lo infinit, es eert, pero aqueixa contemplació, aqueixa meditació son bonas per algun temps, no per sempre. No hi ha ningú, absolutament ningú á qui no li hajan cansat després de poch temps. Y si algú ho nega per aparentar esperit filosofich ó esbargiment lírich, ja li podeu assegurar que intenta enganyarvos. Y encara que la contemplació de la naturalesa no cansés, entengas que no parlo del aislament, sino de la vida en lo poblet; aquest no es pas lo castell ó 'l mas al mitj del bosch. De tots modos jo preferiría lo castell ó 'l mas aislats, al poblet. La senzillesa que en general se creu que tè la gent del poblet, la ingenuitat y la bondat ab que se'ls adorna, no deixan de ser convencionals. No diré que no existescan en part, perque en tot arreu hi ha gent bona y gent dolenta, gent aspra y gent suau, però als poblets hi ha la mateixa mala fé que á las grans ciutats y potser m' atreviré á dir que hi ha la mateixa corrupció de costums. Aquesta no presenta un caràcter tan franch com á las gran ciutats, però ¿qué hi fa si en realitat es la mateixa, amagada dessota una capa de beatería y de ignocencia? Examini cada un l' estat dels poblets que conega y 's convencerá de que no 'm falta tota la rahó. Però ja ho veig ¡s' ha ensalsat tant la *inmaculada* fesomía del poblet! ¡s' ha volgut presentar tan pura la pau dels llochs petits! La rutina de créurer tot axó s' ha fet general, y per més que tothom en las anadas d' istiu sápigas en los poblets certas historias de mal género, tothom creu lo contrari. A mes, en las ciutats los mals tenen alguna bona apariencia, van acompanyats de alguns atractius, d' alguns detalls agradables, de certa finura; en los poblets lo mal tè tota la brutalitat natural quan se axeca la capa de beatería y de mansesa. Y aquesta mateixa capa que hauría de esser mística y dolsa y elevada, es quasi repugnant. La poca il·lustració ve á aumentar tots aquestos inconvenients; dolent per dolent, dongáume lo dolent civilisat; per

mès que 's diga, no 's pot tractar ab personatges de la poesia bucòlica; ó sino, á las provas me remeto; que s' obligui á tractar ab sos *estimats é incomparables héroes* al poeta que haja escrit mès églogas. Tot lo mès que concedeixo als filosops y als poetas es l' aislament—que per axó tèn tants inconvenients com la ciutat, encare que d'altre genre—peró la vida als poblets, may. No pot acostumar-se á aquesta vida lo qui n' ha provat un' altra. De lluny, sembla molt bonica; las sombras sols serveixen pera fer rèsaltar la llum; peró acostáuvosshi y ja veuréu quinas pinzelladas tan duras, quins tochs tan insoportables.

«Peró—me dirán—si heu dit que 'ls poblets son dolents y per contrast no havéu presentat agradable la vida de la ciutat ¿qué escullirá l' home? ¿ahont anirá? ¿ahont ha de viure per estar bé?» Vaig á respondrer á aquexas tres preguntas. ¿Qué escullirá l' home? mal per mal la ciutat, peró tingas en compte que si tothom fes aquest pensament ningú treballaría 'l camp y 'ls poblets no existirian y las ciutats foran imposibles. ¿Ahont anirá l' home? sempre derrera d' un bé desconegut é inexistent, condemnat á creure que aquell bé existeix. ¿Hont ha de viure l' home per estar bé? per estar bé, en cap lloch; per estar menos malament, ha de cambiar sovint de posició, com los malalts.

Ja sé que las ideas que he escampat per aquest article no serán gayre simpáticas, peró ¿que hí volen fer si no 'n tinch d' altres? si 'l mon fos mès bó y mès bonich, las mevas ideas serian mès agradables. No hi cap remey.

J. MARTI FOLGUERA.

TRANSLACIÓ

DEL BRAS DE SANTA THECLA

EN temps del Rey en Jaume segon, Net del Rey en Jaume primer, que conquistá á Mallorca, y Valencia, fonch portat en aquesta Santa Seu de Tarragona, Insigna, é Metropolitana, lo Sant Bras de la Benaventurada Verge Prothomartyr Santa Thecla, sots invocació de la qual es estada tosttemps fundada la dita Seu. E perçó es cosa molt decent, é de consolació gran als Ciutadans de Tarragona, que ells sapien com lo dit Sant Bras hi es estat portat, majorment, que es cosa certa, que en tot lo mon non ha pres Reliquia, sino lo polze, lo qual se aturá lo Rey Ossino de la Ciutat de Armenia quant lo tramés, perque segons se lligit en la Vida de dita Santa; com ella, après que fonch convertida per lo Apostol Sant Pau, essent esposada ab un Noble Cavaller apellat Tamiro, tots de la Ciutat de Yconia, é après dels quatre Martyris que li foren donats; ço es, del foeh en Yconia, dels Lleons, del lloch de les besties feres, y dels Bous en Antioquia,

per lo Proconsul de la Fenicia, en temps de Nero Emperador fos perseguida per mals homens, que la volian deshonorar, fugís per aquella Montanya, ques diu Doros, en la Armenia Major les partides de Ysauria, é obrintse una roca, ella se recollís, tornantse á clourer la dita roca, al qual lloch fent grans Processions los Cristians, visiblement hisqué sobre la dita roca lo dit Sant Bras, é vench en poder del Rey de Armenia.

Seguis que en temps del Arquebisbe Ximeno de Luna, é del Paborde en Ramon de Danglesola, essent Consols de la Ciutat, en Romá de Sant Feliu, en Felip Segrana, en Galcerán Ricart, en Ramon Scart, homens honrats, havent los Ciutadans singular devoció á la dita Patrona Verge llur Santa Thecla, é desitjant haver de les sues Reliquies; ço es, lo dit Sant Bras: concordaren lo dit Arquebisbe, Paborde, Capitol, é Ciutat que suplicassen lo dit Rey en Jaume segon, que les hores residia en Barcelona, que fos de sa mercé en honor de la dita Verge, é decoració de la Santa Iglesia de Tarragona voler ajudar, escriurer y trametrer al Rey de Armenia, per haver les dites Santes Reliquies, é per al dit Senyor Rey en Jaume elegiren per part del Capitol en Guillém de Montoliu Sagristá, en Bernat de Calafell; Ardiaca de Sant Fructuós; é per part de la Ciutat elegiren en Galcerán Ricart Consol, en Bernat Guinyet, los quals anaren en Barcelona, ahont ja primer ere anat lo dit Arquebisbe, é suplicaren humilment lo dit Senyor Rey en Jaume de les dites coses: E com lo dit Senyor Rey sen fes dificultós, lo dit Arquebisbe, é Missatgers lon tornaren suplicar, é ferenlin retrets de la gran subvenció, é ajuda que lo Archebisbe Nasparrech, y Mossen Ferrer Paborde, lo Capitol, y la Ciutat havian feta á son Avi lo Rey en Jaume Primer en la Conquesta de Mallorca: recomptantli com se concertá en aquesta Ciutat de Tarragona, ab un dinar que feren en Ramon Martell, Patró de Glenys, y Galiotes, Ciudadá de la present Ciutat de Tarragona al dit Senyor Rey en Jaume Primer, en lo qual dinar foren los següents; ço es:

Narnau Roger, Compte de Pallars, Noguet de Moncada, Compte de Empuries, en Ramon Folch, Bescompte de Cardona, qui casá ab la Dona Lleonor de Vallmoll, la qual era del Llinatge del Compte de Tarragona, en Guíllém Ramon de Moncada, Bescompte de Bearn, é Senyor de la Terra de Foix, en Ramon Berenguer, Bescompte de Ager, en Ramon de Moncada, Senyor de Ytona, en Pere de Moncada, Prior de Cathalunya, en Guíllém de Cervelló, Munch de Mata-Plana, en Pere Gil de Pinós, é molts altres de sa Cort; é com açó concertaren, é induhíren lo dit en Ramon Martell, en Pere de Puigvert Donzell, Senyor de Vertfull, en Pere Esguauchs; en Jaume Forés, en Bernat y en Pere Fábrega, tots Ciutadans de Tarragona, homens molt práctichs de la dita Illa de Mallorca. E com lo Arquebisbe Nasparrech hi aná ab cent homens de cavall, y mil peons, á sa despesa: E lo Paborde Ferrer hi aná ab noranta nou homens de cavall á sa despesa: Lo Prior de la Seu, qui ere del Llinatge dels Montolius, hi aná ab quinze homens de cavall, á sa despesa: E així mateix les altres persones havent Dignitats quiscuna, segons bastaven llurs facultats. E com per lo semblant hi anaren vuytanta cinch Ciutadans ab llurs cavalls y armes, é mil peons de la Ciutat, en lo qual es sol fonch molt principal en Ramon de Plegamans Ciudadá de Tarragona, é com lo dit Senyor Rey fos ben certificat de les dites coses, mogut encara de devoció en la dita Verge Santa Thecla otorgá de escriure, é trametre Missatgers al dit Rey de Armenia, é de fet elegiren per part sua, en Guillem de Rocabruna, Cavaller del Empurdá, y en Bernat de Casanovas Doctor, é lo dit Arquebisbe Xímeno de Luna, lo Paborde, el Capitol elegeren en Guillem de Requesens, Ardiaca Major, en Ramon Salizell, Comensal, é Rector de Valls, natural de Noblinage, en Guillem de Canals, Camarer de Escornalbou, natural de Valls, é la Ciutat ab son Consell elegí en Ramon de Plegamans, en Guillem de Rexach, en Bernat de Quma honorats homens Ciutadans de dita Ciutat, los quals concorda-

blement destinats ab lletres del dit Senyor Rey, Arquebisbe, Capítol, é Ciutat ab lo donatiu devall escrit ben informats muntaren en la gran Nau de tres cubertas de mil é sinch centes botes, de Guillem Garau, ó Galbany Mercader, Ciudadá de dita Ciutat de Tarragona, ab gran plaer, y alegria, é partint del Port fabricat de la present ciutat, per gracia de nostre Senyor Deu, los dits Missatgers per llurs jornades ab bon salvament arribaren en Armenia, é prengueren terra en les parts ahont se trobava lo Senyor Rey de Armenia, quis nomenava Ossino, é ben aparellats, y de acompanyat anaren á fer la reverencia, é besaren la ma al dit Senyor Rey, é presentarenli les lletres que portaven, é quatre cavalls, una cella obrada de or, y pedres precioses, y moltes perles. Tres pessas de present vermell, y altres tres de Florentí vert, é dos milia formatges de Mallorca, perque en Armenia nols coneixen, é dient que venien de part del Senyor Rey de Aragó, y de la Iglesia, y Ciutat de Tarragona. Lo dit Rey de Armenia los rebé molt graciosament, é llegides les lletres, los demaná ab gran alegria del dit Senyor Rey de Aragó, y de la Iglesia, y Ciutat de Tarragona. Lo dit Rey de Armenia los rebé molt graciosament, é llegides les lletres, los demaná ab gran alegria del dit Senyor Rey de Aragó, y de sa Casa, dient que era son gran amich, y companyó de armes, é quey tornassen lo endemá; així los dits Missatgers sen partiren, é foren aposentats en casa lo Senescal de dit Rey, é explicassen llargament llur Missatgeria, é la devoció que lo dit Senyor Rey de Aragó tenien, la Iglesia, y Ciutat en la Gloriosa Verge Santa Thecla: é com la Seu de Tarragona era fundada en invocació sua, perque ab fervent cor, é molt humilment ells demanassen la Sant Bras de la Gloriosa Verge Santa Thecla, segons les lletres feyan ja menció, é lo Rey digué que la demanda era gran, y que ell acordaria ab son Consell, ab lo qual feu conclusió, é determiná que devia complaure al Rey de Aragó de la demanda que li feya, é promptament lo dit Rey de Armenia se feu venir los dits Missatgers, é feu los de respos-

ta, ab cara alegre, que li plahia donarlos lo dit Sant Bras. Empero que sen volie aturar lo polze, de que los dits Missatgers ne foren molt contents, y alegres, y així que lo dit Senyor Rey de Armenia los feu dar lo dit Sant Bras, é turás lo dit polze, é feulos llurs lletres de resposta, é testimonials com aquell era lo Sant Bras de la Gloriosa Verge Santa Thecla, é doná encara als Missatgers moltes joyes, lo qual Bras los doná embulicat en una porpra de ordins una caixeta de plata, ó argent daurada; la qual posá dins de una caixa de roura tancada ab moltas claus, las quals lliurá al predit Ardiaca Major per esser Ecclesiastic, é tramés ab ells un Capellá de Armenia, home de bona vida, lo qual assí fonch molt honrat, estrenat, é ben tractat, de la qual donació apar per acte sots calendari del any de nostre Senyor mil trescents y vint, dich 1320. E prenent comiat los dits Missatgers ab gran, é singular alegria se recolliren en la mateixa Nau, é tirant llur via vingueren á Barcelona, ahont era lo predit Rey en Jaume, é presentarenli les lletres, fent llur relació de la bona, y alegre vinguda. E lo dit Senyor Rey ab gran alegría é molt content feulo encastar lo dit Sant Bras com vuy está ab argent daurat, é maná que los dits Missatgers ab la dita Nau vinguessen á Salou; é de aquí portassen lo dit Sant Bras á Constantí, estigués allí en la Iglesia, fins que ell fos en Tarragona, car volia que fos portat á la Seu de la Ciutat ab gran honor y festa. E així la Nau fou á Salou, é ab gran luminaria, é processó, així de Tarragona, com de Constantí, de Vilaseca, de Barenys, y altres Llochs del Camp, lo dit Sant Bras fonch portat á Constantí é mes, é posat en la Iglesia, ahont estigué per un any.

En apres lo dit Senyor Rey en Jaume Segon feu ajustar los Comptes, Barons, Cavallers, é grans homens de tot son Regne que vinguessen é fossen á cert dia en Tarragona, per ferli honor á portar lo dit Sant Bras á la Seu, é per semblant lo dit Arquebisbe Ximeno de Luna feu venir á tots los Bisbes sufrans qui eren les hores dotze; ço es, lo Bisbe de Gerona, lo Bisbe de Barcelona, lo Bisbe de

Urgell, lo Bisbe de Osona, quis diu Vich, lo Bisbe de Lleyda, lo Bisbe de Tortosa, lo Bisbe de Zaragoza, lo bisbe de Osca, lo Bisbe de Pamplona, lo Bisbe de Tarragona, lo Bisbe de Calaforta, lo Bisbe de Valencia.

Jat sinch que en lo temps dels Gots los sufrans fossen xvj, ço es, tots los sobredits, exceptat Valencia, é Urgell, los altres sufrans eren los següents, é Presb. Senonenf. é Presb. Exauren. é Presb. Empurien. é Presb. Arriolenf. E mes feu venir los Abats, Priors, é persones Ecclesiastiques, així com venen á Concili, assignat dia al dit fet lo Diumenge quis compta ve xvij del mes de Maig de la Nativitat de nostre Senyor de 1323, ordenaren llur gran festa, é feren empeliar los carrers, y plaças dels millors draps que pogueren, ab molts Juglars, y Banderes, é llureas de las Confrarias; en lo modo següent:

Primo, los Pescadors se vestiren ben vuytanta homens ab vestidures blaves, é anaren ab llur bandera; los Hortolans ben vuytanta ab vestiduras de borrell, ab llur bandera; los Carnicers ab vestiduras vermelles; los Fusters ab llur bandera, ó llurea ben trenta homens; los Ferrers ab vestiduras blaves, ben trenta homens, é mes ab llur bandera; los Perayres ab llur bandera, vestits de morat; sexanta homens ab robes Castellanes; los Mariners, è Patrons de Galeras, Galeotes, Llenys, Naus, é altres navilis, ultra cinquanta ab llur bandera nova ab senyal Nau; los Pellicers ab vestidures de Vays ab cotas Castellanes; los Mercaders, Notaris, Apothecaris, é Fisichs qui eren de quoranta en sus, ab llur bandera, y llurea, porque tots los Oficials, é Confreres anassen devant llur bandera ballant ab sos Jutglás. E així la predita jornada anaren á Constantí á rebre, y portar lo Sant Bras; ordenadament venint ab llur Processó, en esta manera. Que tots los Oficis ab llurs balls y banderas venien primers; apres venia la bandera de la Ciutat, la qual aportava á cavall en Ramon Çagarriga Ciudadá, ab sis homens jovens Ciutadans á cavall, armats ab llurs Jorneys, é paraments de seda ab lo sen-

yal de la Ciutat; ço es, en Joan Ricart, en Guillem Guinyet lo jove, en Bernat Baret, en Joan Mulet, en Ramon de Quinsernasbert, Llorens de Quart. Venia apres la bandera de la Seu, la qual aportava en Lluís Maenós Donzell. Apres la bandera del Senyor Rey, car aixi fonch ordenát, la qual aportava lo Noble en Ramon Alamany de Cerveilló. Venia apres la lluminaria, que eran ultra quatra milia brandons. Apres venien les Creus, que eren moltes. E la de la Seu anave derrere, la qual era ja á la Era del delma, y encara lo Sant Bras no era fora de Constantí. Venia apres la Clarecia ab riques capes de or, y seda ab notables arreaments, entrels quals anaven ordenant en Guillem Fernós Cabiscol, en Ramon Salvany Succentor, alguns altres Canonges ab ses capes, y bordons de argent: Venint primer los Beneficiats, apres Vicaris, Rectors, Canonges, Persones constituïdes en Dignitats, apres Priors, Abats; venien apres los dotze Bisbes de la Provincia vestits ab llurs Mitres, Crosses, é arrers Pontificals, los quals Beneficiats, Vicaris, Rectors, Priors, Abats, é Persones constituïdes en Dignitats eren 7354. Apres venian lo sant Arquebisbe Ximeno de Luna vestit pontificalment, portant en sos brassos lo Sant Bras, en mitg del predit Senyor Rey, en Jaume Segon, y del Infant Ildefons son fill, anava desobre un pallis dor, y de propria preciós ab sos Bordons d'argent, lo cual portaven á la part dreta, lo Infant en Pere, Compte de Prades, Don Armengol, Compte de Urgell, lo Bescompte de Cabrera, lo Bescompte de Villamur, é de la part esquerra portaven lo dit pali lo Infant en Ramon Berenguer, Compte Dempuries, Don Huc de Planamata, Compte de Pallars, en Ramon Folch, Bescompte de Cardona, lo Bescompte de Rocabertí.

Apres venient seguint, y acompanyant la santa Processó molts homens de honor, en que eren los següents; ço es, en Roger de Moncada, en Not de Moncada, en Guillem de Moncada Depalamarola, Narnau de Bonsaber, en Guillem Zagarriga, en Joan Zagarriga. Dels quals ere cap, é principal lo predit en Jofre Guinyet. E aixi molt devota-

ment, é notable ab gran artillería que desperaven per les muralles, per tots los Castells, y á la Seu, é altres parts venint entraren en la present Ciutat, passant per lo carrer enllosat, qui era allí hont es vuy la muralla Deframenós á Santa Clara, lo qual carrer era cubert de velas de Naus, y altres fustes de Mar. Apres per la Plaça del Corral, que ere entalamada de draps de llana de diverses colors, y enramada, la cual enramaren los Mestres de Aixà, Calafats, y Cordés, dels quals se vestiren de gonells de Molies; ço es, Mestres de Aixà vint y dos, Calafats vint, é Cordés trenta, entrels quals ere un nomenat Bernat Pucurull, molt rich, que comprá den Perot de Requesents Draper una pessa de Molines, é la despés en los dits vestits. Apres per lo carrer de les Salines, y per lo Pla den Sant-Feliu entraren en lo carrer de Mossen Bernat de Olzinelles, Cavaller, Doctor, é Viscancellor del Senyor Rey, molt empeliat de draps de or, y seda, lo qual tenia cent milia sous de entrada entre castells, y censals, fegons se deya. Apres per lo carrer major, cubert, y empeliat per lo semblant de draps de or, y seda, y en totes les finestres cremaven ciris, é feyen grans lluminaries, y perfums. Apres per la Plaça de les Cols, que ere cuberta de draps vermells, é passaren per lo Portal de Santa Maria, é de aqui entraren en la Seu per lo Portal Major ab lo Sant Bras, é passaren per lo Claustro, é entraren en la Seu, é feren estació al Altar Major, y apres posaren lo Sant Bras sobre lo Altar de San Fructuós, detrás lo Altar Major é tota la Seu estava encesa de gran lluminaries, é abillada de moltes Reliquies, é joyells, é molt solemnement empaliada ab gran riquesa. Digué la Missa major lo dit Señor Arquebisbe, fonch Diaca lo Bisbe de Zaragoza, é Sotdiaca lo Bisbe de Lleyda, ab gran cantoria, é solemnitat, en lo qual dia, é per tres dias apres, en honor de la dita Festa los quatre següents; ço es, en Descorral, en Joan Gibert, en Ramon de Martell, en Joan de Sant-Feliu. Tingueren Taula, é Rench de junyir á tothom en la Plaça del Corral. E fonch ordenat, que quiscun any fos feta la Festa de la dita

Translació lo sinquen Diumenge aprés de Pasqua de Resurrecció. E no es de callar, que com lo dit Sant Bras fonch dins lo Cor de la Seu, un Prevere apellat Ramon Castelló, que era cech de la vista, é del tot orb xvj, anys havia, vestit son Sobrepellís, reclamava la Benaventurada Verge li recaptás gracia de nostre Senyor que li tornás la vista, la qual tantost cobrá perfetament, del que lo Senyor Rey, lo Senyor Arquebisbé, é tot lo Poble restá molt aconsolat, é ab molta rahó.

Aprés pochs dias la Muller de Ramon Palmer de Valls, la qual havia dos anys que estava malalta de caurer que no podia guarir, vingué á velar á Madona Santa Thecla, é promesli un ciri de pes de sis liuras de cera, é aquella nit despertant se trobá perfectament guarida, denunciántho al Poble, lo qual augmentá ab major devoció en la dita Santa Verge, de la qual aquest, é molts de altres miracles se poden recomptar, placiali quens haje especial recomen-dació. Per infinita sæcula sæculorum. Amen.

Fonch aportat lo Sant Bras en la Ciutat de Tarragona en lo any de nostre Senyor de 1323, als divuit de Maig que era, com se mostra per lart del computo, é çel rich lo sisen Diumenge aprés la Pasqua de Resurrecció del Senyor, la qual Pasqua fou als vint y set de Mars, la lletra Dominical era B, lo Aureo Numero era 13.

ITA APPROBAT NOTARIUS INFRASCRIPITUS
propria manu.

*SIGILLVM Iacobi Rafi, Apost. atque Regia Auctori-
Statibus Notarii pub. Tarrac. qui copiam hujusmodi,
die vigesima sexta mensis Februarii, anno á Virgineo
Partu millesimo sexcentesimo septuagesimo sexto, insta-
tus, et requisitus á Illustribus Francisco Vilar, Presby-
tero, et Canonico Sancta Sedis Tarracone, et don
Joanne de Boxadós in eadem Civitate Populato, Procu-
ratoribus annalibus devotissimæ Confratriæ Sanctæ The-
clæ: in præsentia Illustris Joannis Massart etiam Pres-*

bytery, et Canonici ejusdem Sedis, et magnificorum Pauli Hortonedæ, et Gabrielis Bellvèr in ipsa Civitate Populatorum testium ad hæc vocatorum, et rogatorum; á suo vero, indubitato originali manuscripto in quodam libro pergameneo coopertis pergameneis vulgariter dictis de Missal, cooperto: abstraxit. Qui quidem liber, sivè originale semper, et ex immemoriali tempore in posse dictorum respectivè Procuratorum dictæ devotissime Confratriæ solet permanere; et cum eodem de verbo ad verbum vendicè comprobavi rogatus, et requisitus cum approbatione in fine clausit.

LAUS DEO

ACLARACIÓ.—Hasta aquí l' autor de la memoria de la Translació del Bras de Santa Thecla. Diu la mateixa que se feu dita Translació lo dia 18 de Maig del any 1323, y suposat que lo expressat dia 18 era lo sisé Diumenge després de la Pasqua de Resurrecció, havia de haver estat esta en aquell any á 6 de Abril, y no á 27 de Mars, com diu la mateixa Relació; perque desde 27 de Mars á 18 de Maig inclusive van 53 dias, y sent lo dia de la Translació lo sisé Diumenge després de la dita Pasqua sobran 10 dias, puig las sis setmanas enclouenthi lo dia de la Pasqua, son 43 dias, y per lo tant, havia de ser la Pasqua á 6 de Abril com tinch dit.

(NOTA DEL INICIADOR D' AQUESTA REIMPRESIÓ, JOAN BASTISTA AULESTIA Y VINYAS.)

DE ULTRATOMBA

Al sonar las campanadas
de las dotze de la nit
per tot arreu s' aixecaren
las llosas del cementir.

Fent ramor de llenya seca
dels sepulcres hem surtit
y sentantnos en rodonas
hem parlat del temps d' ahir.

Al esment d' aquells qu' estimo
m' ha vensut estrany fatich
y he cubert dels ulls las concas
ab los ossos de mos dits.

Més d' un gall la cantarella
qu' anunciava 'l ros matí,
ha ressonat dins ma testa
y, poruch, m' he deixondit.

¡Cada fossa té un cadavre!
¡entorn mèu cap dels amichs!...
M' he distret, ha passat l' hora
y la llum m' ha aconseguit.

Vuy tornar al mèu sepulcre
y es tancat de part de dins!...
y ja cantan las cigalas
y puja 'l sol del estiu.

Veig de lluny entre 'ls xipressos
com un ull enterbolit,
ab una dalla per seya,

la porta del cementir.

Y envolcat en la mortalla,
lo front caigut sobre 'l pit,
vers ella se 'n van mos passos
com duts per un mal encís.

Ja veig la plana ufanosa;
enllá 'l poble en que nasquí...
lo campanar... la caseta
de ma esposa y de mos fills!

Allá están mas alegrías,
allá 'm ploran dia y nit!...
Fills mèus, esposa volguda,
giréu los ulls, soch assí!

Y mon cos tresca que tresca
de dret al poble nadiu:
passa la gent feynetera,
ningú 'm sent, ningú m' ha vist.

Eixa es l' era de las ballas,
ensá la font dels fadrins...
¡las comares saberudas
com las heuhen al padrís!

Enllá 'l portal de ma casa,
¡sembla que 'l cor m' he sentit!...
Vuy sorpéndrels sens que 'm vejan,
que no sentin mon trepitj!...

Per eixa escala unas ombras
me baixaren bon matí,
y 'l mèu cos traquetejava
dintre la caixa ensopit.

Vora la taula d' alsina
veig assentats á mos fills,
¡qu' espigats y que xamosos
desde 'l temps que no 'ls he vist!

Del ascó de la velluria
l' or han tret que 'ls hi deixí;
prou lo comtan y recomtan,
y l' un canta y l' altra riu.

En la cambra de la dreta
he escoltat com un sospir;
fou cambra del mèu nuviatje;
esposa mèva, ja vinch!

Encara parets y sostre
los veig del color antich,
y es blanca la musselina

d'hont surt un pilá del llit.

La finestra es mitj tancada,
lo sol hi passa ben trist,
la cambra está silenciosa...
ningú veig y algú he sentit.

La cortina de l'arcova
l'han mogut de part de dins!
m'hi repenjo, l'arrebasso...
y'm desplomo fent un crit.

¡Dèu me valga! ¡no es pas sola
la mareta de mos fills!
¡ara sé perque al sepulcre
lo mèu cor s'ha consumit!

Vuy alsarme de la terra
y entre quatre pots estich;
esguardo entorn, y la fosca
la veig que m'esguarda á mí.

Vuy cridar y estendre 'ls brassos
y'm trobo las mans al pit
ab un rosari lligadas
empresonant un sant Crist!

La sepultura altra volta,
la soledat y l'olvit!...

Oh gracias mon Deu, benhajas;
he somiat qu'era entre 'ls vius!

ANGEL GUIMERÁ.

BALADA.

LA negra nuvolada
Lentela 'l blau del cel;
dèssota de las fullas
s' amagan los aucells;
fort branda la campana;
mès fort jamega 'l vent,
y l' oreneta passa
rasant los formigués.

Cassant Arnau lo Compte
n' es lluny del seu castell
de un mas lo llindar passa
buscant soplúix al temps.
—Voldriau dar hostatja
donsella á un cavaller?—
y queda ella esglayada
quan dintre al Compte s' veu.

Poruca encen lo ciri
que tè del monument;
prop de la llar asseca
son trajo 'l cavaller;
rodant lo torn, la nina,
madeixas va desfent,
y 'l Compte Arnau li clava
ullada d' esparver.

La nit freda á dins de l' ombra,
la vida ab un raig de llum,
totas dos fent una sombra
per deserts de cels sens nombre
giravoltan com lo fum.

—
Y girant á mils vegadas
com estrelles eclipsadas,
cuant lo flam del sol las veu
tornan de llum abrandadas,
que 's vida del univers.

II.

Digué la mort á la vida
un dia quant baixá al mon,
habentlas Deu compartida
aqueixa terra afligida
per regnarhi totas dos.

—M' haurás de fer lloch, amiga;
duch al ayre pluja y vents;
porto un cuch per cada espiga
un doló á cada un que riga,
y per tots duch sentiments.

—
La vida aguaytant la terra,
com tement lo tró llunyá
vejé enfosqui's l' alta serra
y sentí espignets de guerra
per tots costats ressonar.

—
La foscó espantá la plana,
plorá rosada la nit,
y al plansó que treya ufana
doblegá la tramuntana
sobre l' escuma del riu.

—
L' home, de fatxa divina,
en tot lo mon imperant,
sentí dins d' ell un' espina;
una punta diamantina,
que son ser deixá nafrat.

Y pel dolor condensada
una llàgrima brillant
va entelarli la mirada:
y del fons de son osada
tot negre 'l cel li mostrá.

—
L' aire fret que 'l mar congela
gebrá la sanch de son cos;
nauxer trist, sens remes ni vela...
li queda sols un' estela
per sos foscos horizons.

—
Se trová ab l' inteligencia
irradiant en lo seu front;
sol de misteriosa essencia,
mantingut per la clemencia
de Deu en lo fons del cor.

—
Y llavors la terra inmensa
descapdellant sos secrets,
doná á la vida naixensa,
sots l' ull soberch de la pensa,
foch que abranda tots los sers.

III.

L' illusió del cor eixida
ignocent anant pel mon
cullia rosas de vida,
mentres la pensa marcida
trobaba rostolls de mort.

—
Desde una branca d' alsina.
gronxantse sobre son niu,
ab veu tendre y argentina,
y alegrant la vall vehina,
canta un rossinyol joliu.

—
Mentres ab veu falaguera
mormola passant pel vent
l' aureneta viatjera
—ay, que 's la tarde derrera!
¡fugim del baf del ivern!—

Mes enllá una ajugassada
papellona ab alas d' or,
d' un bri de seda esberlada
á la vida s' es llensada,
en un prat de gerdas flors.

L' or que en sas alas lluia
ab las tintas del matí
lo vá aná enllorant lo dia;
y 'l mateix vespre 's moria
glassantla 'l fret de la nit.

Branca de lliris florida,
cor de verge de quinse anys,
auba d' amors de la vida;
bressantla 'l maig s' ha dormida,
somrisenta y somniant.

La vista encisada 's gira;
y l' encant dels ulls fugint,
plé d' esglay lo cor admira
com lo temps qu' aprop seu gira
de llur vida se 'n du'ls brins!

IV

Esperansas falagueras
bromas rosadas del cel,
jochs d' aiga de las rieras
brodats ab las flors primeras
que deixa 'l fondrer's la neu,

Son cristalls qu' un buf entela;
llumenetas de la nit;
somrisos del cor que 'ls gela
en lo cor mateix, l' estela,
d' un dolor ó d' un sospir.

Neix lo sol de las montanyas
ruixant de colors lo cel;
los palaus y las cabanyas
y la terra en sas entranyas
bessan llum, y vida, y plahers..!

Y sota una santa arcada
amagada ab rams de boix
una sombra descarnada
tira l' última palada
de terra, á sobre d' un mort!

V.

Al deixars l' ilusió caure
en un marge del abim
tement ab la mort tost raure,
la pensa ardida 's va escaure
de sobtarla en son camí.

— Y va dirli ¿per qué ploras?
— Perque no puch recular.
— Y qué 'n lo teu viatge anyoras?
— Las esperansas traydoras
que m' han fugit de las mans.

— Ja no tinch ni una despulla
de ma corona de flors;
m' ha caygut de fulla en fulla;
y he anat perdent hont se vulla
las alegrías del cor.

— Vina ab mí, ¡pobre germana!
trovarem tas flors al cel
badadas de eterna ufana:
¿no sents al lluny la campana?..
¡Ja 's mort lo sol de ponent!

M. GENÍS AGUILAR.

BIBLIOGRAFÍA

JOCHS FLORALS DE 1877.

o respecte á la costum dels altres anys, y 'l desitj de que consten inventariadas en aquesta secció quantas publicacions vingan á enriquir la nostra literatura, nos obligan á dir duas paraulas sobre 'l derrer volum dels Jochs, á pesar de que'l molt temps transcorregut desde sa aparició las fasse estemporáneas, y la popularitat de que gosa y á que 's degué 'l que en quinse dias s' agotés l' edició, las fasse inútils.

Duas circunstancias especiales, que no concurrirán per desgracia gayres vegadas en los nostres certámens, han sigut causa de tant extraordinari éxit. Primera y principal es la aparició del poema *L'Atlántida* obra mestra de poesía descriptiva que desde avuy contarà Catalunya com sa obra literaria mes capdal, y que está destinada á ser sa gloria si 'l mon literari, fixanthi l' atenció, li fa justicia; segona, la d' un poeta que d' un cop abasta los tres premis ordinaris, lo qual suposa ó hauria de suposar una difícil supremacia en tres géneros poétichs diferents, y que contan entre 'ls escriptors catalans primeras espasas.

D. Angel Guimerá, que es l' afortunat poeta á qui aludim, es en realitat poeta d' ardorosa fantasía y que reuneix á una no vulgar facilitat per descriure una intuició dramática poderosa. Totas sas poesías premiadas en los Jochs Florals, desde *Indíbil* y *Mandoni* que fou y continua essent la primera, proclaman aquellas qualitats, totas ellas son manifestacions d' una individualitat artística marcada. Es poeta que te 'l seu istil: aixó es ja una gran cosa.

Quadros grandiosos, horisonts remots per hont l' autor puga desplegar-se y moures á son plaher, y dintre d' aquells horisonts figuras y grupos individualment destacats, plens de color y de vida dramática, pero tot plegat y no sabent com, un xich deslligat sense una coherencia profunda, interromput per solucions de continuïtat que potser, y femli justícia, son fillas mes que de res, de la especial índole del seu estil gramatical, trencat y abrupte, pero que per una forsa irresistible de reflexió apareixen encarnadas al ulls del lector en lo procés de la idea poética que en sas poesías desarrollá. Altre defecte que ja no es tant d' art, com de veritat històrica perjudica á sas poesías d' aquest género, al qual perteneixen sas mes notables. Com li sobra audacia y son entusiasme poétich l' arrastra, procedeix mes per intuïció que per estudi, endevina mes que indaga; edifica sobre detalls, y avuy per exemple, construirá un arch triunfal y 'n dirá romá perque hi ha tres ó quatre sillars autèntichs, demá á una piràmide li dirá egípcia perque l' aixeca vora d' un riu hont hi ha unas quantas gotas d' aygua del Nilo, y demá passat dirá basílica bizantina á un temple qualsevol hont hi ha enclavat un fragment de portada de la época y duas imatjes encarcaradas extretas d' un vell retaulle. Vejas, per exemple, *L' any mil*.

Entre las demás poesías que cridan l' atenció además de las del Sr. Guimerá, figura principalment *L' ánima en pena*, magnífica balada distingida ab un segon accésit, y que brillará sempre com una de las mellors de la literatura catalana. La selvatje grandesa de la acció, la energia de sas descripcions y la sombría pero acabada pintura moral del protagonista no son per menos. A pesar de son *grandissim mérit*, aixís parla d' ella la Memoria del Secretari, lo Consistori no li descerní mes que la insignificant distinció que queda indicada, per las peregrinas rahons de que está inspirada en un cant popular, y de que hi ha premiat ab joya en un certámen anterior un romans calcat en lo mateix assumpto. Partint de semblants bases que sense ser ilógichs, poden durse á la última consecuencia, *si licet tenuis comparare grandia*, 'l *Faust* de Goethe, per exemple, dut als Jochs Florals, no hauria merescut mes que un segon accésit, perque está inspirat en una llegenda popular y perque avans que aquell, altres poetas havian escrit sobre idéntica base produccions ben estimables.

Creyém inútil, ja que de tothom son conegudas, indicar quinas son las demás poesías inclosas en lo derrer volum del Jochs Florals. Superabundants, especialment *A una dona*, del Sr. Pagés, autor de *L' ánima en pena*, en detalls esquisits, distan d'alcansar la altura de las que duhém citadas.

Deixant *La Atlántida* per capítol apart, y consignant no mes, per ara, que son autor encara no es *Mestre en gay saber*, (!) no 'ns falta sino dir duas paraulas sobre 'ls documents de carácter oficial. Apart

de la *Memoria*, la qual no 's presta gayre á la crítica perque es mes treball colectiu que individual, y lo que hi ha d' individual, que es la forma, queda judicat dihent que es del Sr. Riera, hi figuren los Discursos del President y del Sr. Mantenedor encarregat de dar las gracias, que fou aquest any l' il·lustrat cronista de Valencia, D. Vicens Boix.

Del primer dirém que es una de tantas decepcions y que 'ns prometiam del autor del *Doctor Lañuela* mes que quatre generalitats fàcils de dir sobre l' estat de próspera cultura de Catalunya No 'ns cansarém de dirho: ó que se suprimesca 'l Discurs presidencial, ó que se l' eleve á la categoria de treball literari docent: sino, venim á parar sempre á lo mateix; á glosar ab mes ó menos talent aquella gràfica frase de la carta d' en Roger de Flor á n' en Prim escrita per en Camprodon quan la guerra d' Africa:

Son trempats los noys de casa!

Reservem totas las felicitacions per l' autor del *Discurs de gracias*. Dins de la bellesa literaria de sos períodos ¡quina noblesa de sentiments! ¡quina altesa de conceptes! Barcelona, Catalunya entera agraheixen aquellas francas manifestacions de fraternal entusiasme que ab tant sentida elocuencia li tributá en nom de sa pàtria 'l degá dels escriptors valencians. Fou un bell moment en la nostra festa aquell en que llegí son discurs lo Sr. Boix: tothom estava suspes sentint aquella veu simpática y aquell accent valenciá tant atractiu: totas las miradas, fins las dels indiferents, convergían sobre la blanca y venerable testa del anciá poeta, y mes d' un, al escoltar aquellas nobles paraulas, hauria llansat al ayre de bona gana 'l crit que vibrava en lo cor de tots los presents: ¡Visca Valencia, la gentil germana de Barcelona!

J. SARDÁ.

NOVAS

S'ha publicat lo calendari de l' *Art del Pagés* per l' any 1878. Conté diferents treballs tots ells importants y entre ells son dignes de menció una carta del pare Lacordaire traducció del Dr. Joseph Panadés, unas observacions prácticas de astronomía y de meteorología y la poesia titulada: *Bona aygua* de D. Joan Pons. Lo judici del any degut á la ploma de un reputat escriptor, se distingueix completament dels demás judicis que veyem en los altres almanachs. Felicitem al Director del *Art del Pagés* per l' acert en l' elecció dels articles que constituhexen lo calendari.

Hem rebut, esmeradament impresa en caràcters elzevirians, *La Majordona*, comedia en dos actes de D. Joaquim Riera y Bertran, darrerament estrenada en lo teatro del Bon Retiro. Donem las gracias al autor per sa galanteria.

Las empresas teatrals que desitjin representar dita comedia deurán entendres ab D. Rafel Ribas propietari del Arxiu central lirich dramátich. En totas las principals llibrerías de Barcelona se trovarán de venda los exemplars.

A Valencia 's tracta de formar una societat de bibliofils ab l' objecte de publicar obras importants inéditas ó raras en una bibliote-

ca. Nos a'egrariam de que 's tirés endevant lo projecte per lo be que de sa realisació 'n reportaria la literatura patria.

Está en prempsa la novela *Lo Caragirat* original del conegut escriptor D. J. Martí y Folguera. Aquesta obra, de la qual se 'ns han fet molts elogis, fou premiada en los Jochs Florals de 1870 y 's conservava inédita. Estém convensuts de que cridarà la atenció dels aficionats á las lletras catalanas.

La Mañana de Madrit ha publicat traduhidas al castellá per don August de Palma, algunas de las bellíssimas poesías de D. Francesch Matheu que foren premiadas en los Jochs Florals ab lo títol de *A una morta*.

L' *Associació catalanista d' excursions científicas* está preparant una vetllada pera honrar la memoria dels malaguanyats catalanistas Ricardo Poch, Felip de Saleta y Joseph Rialp.

D. Joseph Pella y Forgas está reunint los datos pera escriure una memoria necrológica de nostre amich en Felip de Saleta. Com son molts las composicions que en Saleta tenia esbarridades preguém á tots los que 'n conegan alguna se servescan remétrela á esta redacció que 's cuidarà de entregarla al Sr. Pella.

Está ja avansadíssima la impresió de *Los col-loquis de la Insigne ciutat de Tortosa fets per Mossen Cristofol Despuig cavaller*. La edició será monumental, empleantse al efecte paper del mes superior y characters elzevirians. Creyem que dintre uns vint dias se posará ja á la venta.

No havent tingut la Junta Directiva de las firas y festas de la Mare de Deu de la Mercé la dignació de passarnos la targeta d' entrada als espectacles oficials, que s' ha facilitat á la prempsa y á tots los *alts* comissionats (puix fins als individuos de las subcomissions que han treballat afanyosament en l' instalació d' exposicions tant interessants com la d' arts suntuarias tampoch hi han arribat,) no podem oferir á nostres lectors, com ho fèrem los anys anteriors en que 's celebra-

ren las firas y festas, la relació detallada que LA RENAIXENSA, única entre totes las publicacions periódicas, ne donava en un sol número. Nos limitarem per tant á indicar que aquellas han correspost á l'importancia de Barcelona, si bé que deixant entreveure que no s'ha fet tot lo que's pot fer en anys successius, si s'organisan mellor los treballs preparatoris, y's mostra la Ciutat mes disposta á secundar uns festeigs que tant poden influir en son progrés.

Deixant pera 'l número vinent l'ocuparnos detalladament de alguna de las exposicions que com la de *Arts suntuarias antigüas y modernas* mes fan á nostre objecte, citarem com lo que ha cridat l'atenció en ditas festas, que han comensat lo 24 del passat setembre durant vuy dias, ames d'aquella exposició, las de *Art modern*, y de *Horticultura*, magníficament instalada en lo Foment de la Producció nacional, organizada per la societat la *Hortícola* que tant de bé mereix de la terra; l'*Aquarium* ab exposició de productes marítims; l'inauguració de la fira de bestiar; la colocació (dia 25) del retrato de 'n Joan Pere Fontanella l'íclit conceller en cap del temps de la guerra dels segadors y eminent jurisconsult en la galería de catalans ilustres, destrament pintat per D. Benet Mercader, en qual acte se verificá l'obertura dels plechs del certámen literari y artístich obert per l'Ajuntament, resultant premiats D. Antoni de Bofarull per la memoria titulada: *Pasado, presente y porvenir de Barcelona* y 'l Mtre. D. Gabriel Balart per sa sinfonía *La cacería*; la professó celebrada lo dia 24 festa de la Verge; la festival de las societats euterpeneses per 1,200 executants dirigida per los Srs. Rodoreda y Ribera; la missa de campanya; la marxa de lae antorxas; l'iluminació de la Rambla de un efecte sorprendent, etc. etc.

La vetlla del 29 del passat se verificá en lo saló de Cent de la Casa de la Ciutat, brillantment decorat, la repartició dels premis del certámen del Colegi mercantil, ocupant lo lloch preferent D. Agustí Urgellés de Tovar, President del Jurat calificador, y fentli costat los individuos d'aquest, y comissions de las principals Autoritats.

Comensá n'Emili Coca la lectura de sa memoria de Secretari del Jurat, y per l'orde en que corresponian aná donant compte de la adjudicació dels premis y obrint los plechs dels noms dels autors en la següent forma.

Premi d' un escut de plata sobre una planxa d' ébano. Se adjudicá á la composició titolada «A la Verge de las Mercés, patrona de Barcelona y redemptora d' esclaus,» que resultá ser de D. Ricardo Poch y Cortés, malográt jóve, qual mort succehida fa poch mes d' un mes, ploran sos parents y amichs.

Premi consistent en una abella d' or en forma d' agulla. No se adjudicá. Entre las composicions presentadas pera est premi fou objecte de Menció honorífica una colecció de fábulas qual autor resulta ser lo Sr. Pastor Aicart.

Premi d' una colecció de obras dels teatres antich y modern. Lo obtingué la comedia en un acte, titolada: «Al primer tapon... zurrapas,» original de D. Joan Casademunt.

Premi consistent en un quadro al oli, representant una escena bíblica. No haventhi composició entre las presentadas escrita ab arreglo al tema propost, el Jurat acordá adjudicar est premi á la poesia «Los tretze,» qual autor es lo popular poeta, D. Frederich Soler (Serafi Pitarra.) L' accéssit de est premi se doná á la composició, qual títol es «L' aburrideta,» de D. Pere Rossell, pseudonim que segons lo *Diari de Barcelona* amaga 'l nom de un conegut poeta catalá.

Lo ram de pensaments de plata, se adjudicá á la composició titolada, «Rimas endressadas á la bona memoria del Dr. Vicens García, rector de Vallfogona, qual autor es lo Sr. Soler (Pitarra).

La ploma de plata, no se adjudicá. L' accéssit d' aquest premi lo obtingué la composició «Las germanas de la caritat,» resultant ser l' autor D. Joseph Tizon.

Lo premi de la flor natural y un llas, se doná á la composició «Lo plany del rossinyol!» y los accéssits á la titoladas, «La esclavitut» y «A mon primer amor.» L' autor de la primera es D. Jascinto Torres y Reyetó; lo de la segona D. Lluís A. Mestre Hernandez, y 'l de la tercera D. Artur Gallart.

Premi consistent en un quadro al oli. Lo obtingué 'l treball en prosa, titolat, «Impressions d' un pare,» son autor D. Francesch Manel Pau.

Altre quadro pintat per D. Modest Urgell, se adjudicá al quadro de costums en prosa «La viuda,» son autor D. Emili Vilanova, qui també ho es de altre quadro titolat, «Ja 'ls tinch,» que obtingué l' accéssit de est premi.

Una escultura de barro, de D. Venanci Vallmitjana, lo obtingué 'l quadro en prosa «¡Viva la llibertat!» son autor D. Joan Pons y Massaveu. Altre quadro titolat, «Criaturadas,» de D. Artur Gallart, meresqué un accéssit.

Altre escultura, de D. Rossendo Novas, lo obtingué un quadro en prosa de don Artur Gallart, titolat, «Prement la fresca.»

Altre escultura en barro, del Sr. Clarassó. Quadro en prosa «Fira de matrimonis,» de don Antoni Careta y Vidal.

Quadro al oli, pintat per lo Sr. Carbonell, composició de prosa, titolada «Bestias embalsamadas,» de don Emili Vilanova.

Lo premi especial destinat als alumnos del Colegi mercantil, se adjudicá á la poesia «¡Qui l' ha vist! ¡Qui la veurá!» qual autor es don Emili Boix y Serra.

Ab un eloqüent discurs del Sr. Urgellés, fent notar l' influencia del conreu de la literatura pera l' educació del jovent y de las classes populars, y altre d' un dels professors del Colegi donant las gracias, termená la sessió, que deixá completament satisfeta á la distingida concurrencia que hi assistí, com ho demostrá ab l' entussiasme ab que acullí la lectura de las composicions premiadas.

S' han estrenat darrerament las següents produccions catalanas: en lo Bon Retiro, *La Ventafochs*, comedia d' espectacle en 3 actes, de D. Rossendo Arús, y las pessas en un acte, *Las dos Teresas*, de D. Frederich Pons y Mantells, *Cartilaginotalgia*, de D. Conrat Colomer, *Sort qui l' ha*, del Sr. Carcassona, *Endevant las atxas*, del Sr. Molas, *Plohuen pares*, del Sr. Cort, *Una noya cullidora*, del Sr. Carcassona, *Un garçon de ca'n Justin*, dels Srs. D. Emili Coca y D. Artur Gallart y *L' home peix*; al Tívoli la sarsuela en un acte, lletra de D. Eduard Aulés y música del Sr. Perez Cabrero, *Dos Carboners*; al Odeon lo drama en 15 quadros, *La Perla de Barcelona*, *la Verge de las Mercés*; y al teatre del Circo Balear de Palma, las pessas en un acte, *Los pretendents*, de D. Mateu Obrador Bennassar, y *Un viatge inútil*, de D. Joseph T. Vilar.

En una sessió literaria celebrada últimament á Tarragona per la Academia de la Juventut católica d' aquella ciutat, ocupá la principal part del programa, després de la lectura d' algun cant de la Di-

vina comedia, la dels principals trossos del cada dia mes celebrat poema d' en Jascinto Verdaguer, *L' Atlántida*.

S' han posat á la venda la tercera edició del poema de D. Francesch Pelay Briz, *La masía dels amors*, y *La guerra: quadros de casa grabats al aygua fort*, obra de D. Joseph d' Argullol, de que 'ns ocuparem detingudament. D' aquesta última n' ha adquirit 140 exemplars la associació *La protecció literaria*.

Lo Sr. D. Manel Girona ha fet posar en la entrada de la casa que poseheix en lo carrer Ample una lápida conmemorativa del naixement del malogrado poeta-músich D. Joseph Anselm Clavé qui nasqué en lo solar que ocupa dita casa.

La colocació tingué lloch lo dilluns al matí assistint á la cerimonia á mes d' algunas personas convidadas una comissió de las societats corals presidida per lo Sr. Rodoreda. Consta en la lápida que 'n Clavé nasqué en 21 Abril de 1824, que en l' any 1864 reuní en una gran festival 67 societats corals organizadas per éll mateix y que la casa ahont va neixer fou enderrocada l' any 1865.

Doném las gracias mes corals al Sr. Girona desitjant que tinga imitadors.

Lo Sumari del últim número de *L' Academia*, es lo següent:—Text: Un poema del siglo XIII, por don Víctor Balaguer.—Poblacion de Europa, por don Francisco Javier de Bona.—Adolfo Thiers —Alejandro Herculano.—El estio, por don Jesús Cencillo.—Arqueología: Carta de Portugal, por don Augusto Felipe Simoes.—Notas científicas: Astronomía, por don Augusto T. Arcimis.—Vecino curioso, por don Eusebio Blasco.—Crónica de Cataluña, por don Juan B. Enseñat.—Hechos históricos: Crónica de la guerra de Oriente.—Estátua de Juan Sebastian de Elcano, en Guetaria.—La Villa-Eugenia.—Revista general, por don Eusebio Blasco.—Bibliografía.—Miscelánea.—Calendario de *La Academia* del 23 al 30 de Setiembre.—Anuncios.

Grabats: Adolfo Thiers.—Estátua de Juan Sebastian de Elcano, en Guetaria.—Episodios de la guerra de Oriente. Tirnova.—La Villa-Eugenia en Biarritz.—Los buques turcos vigilando la isla de

Creta.—Alejandro Herculano.—Rusos observando el bombardeo de Rutschuck.

En *La Llumanera* de Nova York corresponent al mee d' Agost llegim una correspondencia de D. Frederich Soler, destinada la major part d' ella, á desfer la interpretació que nosaltres donarem á la seva carta anterior en que tractava del últim certámen del Jochs Florals. Segons se despren de sas paraulas no ha sigut sa intenció ofendre ni al jurat ni als poetas premiats; ho creyem donchs, y de pas agraheim al Sr. Soler la justicia que fins á cert punt nos fa quan diu que «Compren que al dir que se sabia quinas poesías s' habian de premiar y en quina forma las paraulas materials no deyan altra cosa que alló de que 'm culpa l' atach de *La Renaixensa*, mes lo tot del escrit desfá tal intent.»

En nostre opinió lo tot del escrit no desfeya tal intent y perçó 'ns vegerem obligats á sortir en defensa de las dignas personas que aparentment s' atacava.

A altre punt de la última correspondencia devem replicar al senyor Soler. Se plany de la severitat ab que sempre 'l tracta nostra revista y com que aquesta *severitat* podria pendres per *parcialitat* protestem aquí ab totas nostras forsas d' aquestas paraulas. *La Renaixensa* considera y aprecia al Sr. Soler per lo que val dintre 'l catalanisme, que molt val: pero aquest afecte y fins veneració que tenim per las capdals figuras del renaixement no 'ns ha de cegar fins al punt de que 'ns desfem sempre en alabansas y may en censuras.

Fem present als escriptors catalans que fins el 15 de Oetubre s' admeten composicions pera 'l certámen de Girona.

Se troba á Barcelona lo jove y distingidíssim escriptor D. Marcellino Menendez y Pelayo, després d' haver visitat los principals arxius y bibliotecas d' Italia, Suissa y Fransa, cercant los elements indispensables pera escriure sa gran obra sobre los etorodoxos espanyols, ab la que segons noticias tant s' ha de aclarir la historia de Arnald de Vilanova, Servet y altres sabis catalans.

Ha terminat ja la publicació del importantíssim *Tratado de la im-*

potencia y de la esterilidad en el hombre y en la mujer, escrita en francés per lo Dr. D. Félix Roubaud y traduhida de conte de la casa editorial madrilenya de D. Cárlos Bailly-Bailliere per lo professor de medicina de la Universitat central don Francisco Santana y Villanueva. Forma un volum de 810 planas en 8.^u prolongat, que s' espen á provincias al preu de 10 pessetas y mitja.

Lo penúltim número de la *Revista Contemporánea*, de Madrid inserta un trevall històrich sobre 'l reynat de D. Pere del Punyalet, degut á la ploma del conegut escriptor barceloní don Pere Nanot-Renart.

S' ha publicat luxosament impresa la comedia de májia en tres actes de D. Rossendo Arús y Arderius, titolada. *La Ventafochs*.

Hem rebut lo número 27 del acreditat periòdich de Reus *Eco del Centro de lectura* que se publica baix la intelligent direcció de don Joseph Martí y Folguera. Com tots los demés conté importantíssims articles deguts als mes celebrats escriptors.

Felicitém al *Centro de lectura* per la protecció que dispensa á la publicació del mentat periòdich que 's pot ben posar per lo escullit dels travalls al costat dels mes importants de Espanya.

SUMARI

J. RIERA Y BERTRAN.	Duas associacions catalanistas.	161
F. MANEL PAU.	Lo lladre casulá.	167
RAMON ARABIA Y SOLANAS.	Memoria llegida en la Associació catalanista d'excursions científicas.. . . .	181
J. TOMÁS Y SALVANY.	Lo frac..	197
J. MARTÍ Y FOLGUERA.	La gran ciutat y 'l poblet.	203
J. B. AULESTIA..	Translació del bras de Santa Thecla.	212
A. GUIMERÁ..	De ultratomba	220
J. RAMON Y VIDALES.	Balada..	223
MARTÍ GENÍS.	La vida y la mort.	225
JOAN SARDÁ..	Bibliografía.	230
	NOVAS.	233